

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Кафедра міжнародних відносин

**Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

Освітня програма 291.00.02 «Регіональні студії»

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

**ПРІОРИТЕТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІНДІЇ
ЗА НОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ УМОВ**

**Студентки 4 курсу
денної форми навчання
Азарової Вероніки Вікторівни
Науковий керівник:
канд. іст. наук, професор
Кулініч М. А.**

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІНДІЇ	
1.1 Стан наукової розробленості предмета та джерела дослідження	8
1.2 Понятійний та методологічний апарати дослідження національних інтересів Індії на світовій політичній арені	14
1.3 Культурне підґрунтя як базовий чинник зовнішньополітичного іміджу Індії	18
РОЗДІЛ 2. БАТОВЕКТОРНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІНДІЇ	
В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
2.1 Міжнародні стосунки Індії з країнами південно-азійського регіону	24
2.2 Позитивні зрушення та виклики у стосунках РІ з іншими сусідніми та віддаленими країнами	31
2.3 Нерозривний трикутник відносин Індії з Китаєм та США	33
2.4 Глобалізаційні механізми реалізації зовнішньо-політичних пріоритетів Індії за участю у міжнародних організаціях	40
РОЗДІЛ 3. БАЗОВІ ПРІОРИТЕТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РІ	
ЩОДО УКРАЇНИ: РОЗВИТОК, ПРОБЛЕМИ ТА НЕВИКОРИСТАНИЙ	
ПОТЕНЦІАЛ	
3.1 Цивілізаційні виміри у зовнішній політиці Індії щодо України в контексті її релігійно-філософської доктрини	46
3.2 Проблеми формування міжнародних відносин Індії та України.....	48
3.3 Невикористаний потенціал у стосунках між Республікою Індія та Україною	52
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	62

ВСТУП

У контексті дослідження закономірностей трансформації сучасної глобальної системи міжнародних відносин, а також перспектив світового розвитку особливої наукової значимості набуває азійський регіон, де Індія як ключова держава обіймає домінуючу позицію, маючи вирішальний вплив на регіональні процеси.

Незважаючи на внутрішні суперечності, зумовлені полюсністю соціально-економічного розвитку, прагнення Індії до утвердження як лідируючої сили в Азії істотно впливає на регіональну динаміку, змінюючи стратегічне середовище та надаючи нових якісних характеристик політичним процесам у Південній Азії. Саме тому вивчення передумов, тенденцій та стратегічних векторів зовнішньо-політичного розвитку Індії становить значний інтерес для наукового аналізу.

Серед українських учених, чиї праці збагатили дослідження генезису та сучасних пріоритетів зовнішньої політики Індії, слід відзначити О. Бейдик, О. Білецького, О. Бордиловську, П. Ігнат'єва, О. Клименко, А. Кобзаренка, О. Лукаш, Ю. Мателешка, І. Поліху, В. Рубеля та багатьох ін. Їхні дослідження зосереджені переважно на історичних аспектах і всебічному аналізі формування індійської політики, проте окремі аспекти напрямків її міжнародної взаємодії як з країнами південно-азійського регіону, так із віддаленими державами залишаються недостатньо висвітленими.

Вагомий внесок у вивчення індійської проблематики зробили провідні західні науковці, зокрема Аділ Наям, Анна Крюгер, Гайдер Сайд, Грег Бакстер, Гері Банша, Девід ван Прааг, Памела Шурман-Сміт, Пол Брасс, Суміт Гангулі, Форест Куксон та ін. Однак у їхніх працях основним предметом аналізу є індійсько-пакистанський конфлікт, тоді як особливості та перспективні шляхи формування міжнародних відносин Індії з іншими державами ближнього регіону та світу взагалі розглядаються лише фрагментарно.

Значний внесок у світову наукову думку зробили індійські дослідники, такі як Ашутоса Варшнея, Брахму Челлані, Джей Ен Діксіта, Рену Кхатор,

С. Рамасвами, Ч. Бхат та ін., які розкрили соціокультурні та релігійні особливості регіону, проте більшість їхніх робіт не висвітлює вплив їх генезису на формування сучасних зовнішньополітичних пріоритетів Індії.

Таким чином, аналіз зарубіжних досліджень дозволяє зробити висновок, що ключовою рисою індійської політичної доктрини є інтеграція різних культурно-етнічних моделей у власну цивілізаційну матрицю без радикальної зміни її стратегічного вектору.

Крім того, автором бакалаврської роботи було виявлено недостатню розробленість теми у світовій науці. Зокрема, потребує пояснення нейтральна позиція Індії щодо анексії Криму (2014 р.) та відкритого нападу РФ на Україну (2022 р.), цинічну агресію проти якої росія продовжує більше трьох років і, навіть, тепер, не зважаючи на обіцяне путіним 30-денне перемир'я (березень – квітень 2025 р.). Це вказує на необхідність виявлення реакції правлячої еліти РІ на терористичні дії РФ та невикористаних можливостей щодо покращення геополітичного курсу РІ у напрямку підтримки нашої країни.

Сучасні міжнародні відносини у Південній Азії характеризуються поліцентричними тенденціями, що мають як спільні риси з іншими регіональними системами, так і унікальні особливості. Гасло «єдність у різноманітті»¹ відображає ключовий принцип індійської політики, що є важливим для аналізу регіональних процесів.

На думку О. Лукаш, актуальним напрямком досліджень є вивчення переходу до багатополярного світового порядку на тлі послаблення домінування євроатлантичної цивілізації². Південна Азія залишається одним із найбільш конфліктогенних регіонів через перетинання геополітичних інтересів, релігійно-

¹ Лукаш О. І. Індія і регіон Південної Азії: «єдність у різноманітності». *III Всеукраїнська конференція індологів*. 30 січня 2013 р.

² Лукаш О. І. «Єдність у різноманітності» як головна особливість розвитку індійської цивілізації. *Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження, потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки): Збірник наукових праць НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» / редкол. В. О. Швед, О. І. Лукаш, Н. Д. Городня та ін. К., 2015. С. 51 – 60.*

етнічні виклики, територіальні суперечки (зокрема, індійсько-пакистанський конфлікт), зростання ядерного потенціалу та проблему транснаціонального тероризму. Внаслідок перенаселеності та соціально-політичної нестабільності цей регіон може стати джерелом міграційних криз, що впливатиме на глобальну безпеку. За цих умов Індія як ключовий регіональний актор може виконувати роль стабілізатора. Це зумовлює актуальність подальшого аналізу пріоритетів її зовнішньої політики, зокрема в контексті сучасних глобальних викликів.

Об'єктом дослідження слугує процес становлення республіки Індії як країни з домінуючим статусом на теренах Південно-Азійського регіону.

Предметом дослідження є виявлення та обґрунтування базових пріоритетів зовнішньої політики Індії в умовах глобалізації.

Метою роботи є детермінація головних напрямків зовнішньої політики Індії в умовах формування її статусу як домінуючої країни регіону, але й реалізації її стратегічних політичних амбіцій щодо набуття ваги на світовій арені.

Для досягнення поставленої мети було зазначено та вирішено низку таких **завдань**:

- визначено стан розробленості обраної наукової проблеми, понятійно-категоріальний апарат та методологічну основу дослідження зовнішньої політики Індії;
- вивчено міжнародні стосунки Індії з країнами південно-азійського регіону;
- виявлено позитивні зрушення та виклики у стосунках ІІ з іншими сусідніми та віддаленими країнами, а також у межах нерозривного трикутника з Китаєм і США;
- обґрунтовано важливу роль глобалізаційних механізмів реалізації зовнішньо-політичних пріоритетів Індії з її участю у міжнародних організаціях;
- встановлено базові пріоритети зовнішньої політики ІІ щодо України у контексті їх передумов виникнення та виявлення невикористаного потенціалу;
- розроблено висновки стосовно невикористаного потенціалу у стосунках Індії з різними країнами світу.

Наукова новизна роботи знаходиться у площині поглиблення засобами системного аналізу обґрунтування базових інститутів, важелів та когнітивних причинно-наслідкових зв'язків між структуро-утворювальними елементами системи пріоритетів зовнішньої політики Індії, а також ідентифікації засобів невикористаного потенціалу україно-індійських відносин, що уможливить посилення позиції України не лише в межах Південно-Азійського регіону, але й світової політичної арени.

Практичне значення роботи полягає в обґрунтуванні домінант зовнішньої політики Індії на тлі глобалізаційних процесів, що дозволило отримати відповіді на основні питання щодо:

- можливості світової спільноти ізоляції росії без підтримки ключових держав;
- впливу війни в Україні на зміни в альянсах, зокрема, зростання ваги Китаю та Індії;
- визначення інструментів, які можуть спонукати Індію до зміни нейтральної позиції.

Теоретичне значення дослідження полягає у виявленні та обґрунтуванні різноманітних чинників, які визначають міжнародне становище Індії на шляху до набуття нею іміджу провідної азійської країни.

Апробація роботи. Матеріали дослідження було представлено 17 квітня 2025 р. у межах теми «Базові детермінанти зовнішньої політики Індії в епоху глобалізації» на Всеукраїнській науковій онлайн-конференції «Сучасні виклики в умовах трансформації системи міжнародних відносин»³; 14 березня 2023 р. на Регіональній ЛІІ науково-технічній конференції Інституту Конфуція⁴, 8 травня 2023 р. на Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції студентів,

³ Азарова В. В. Базові детермінанти зовнішньої політики Індії в епоху глобалізації. *Сучасні виклики в умовах трансформації системи міжнародних відносин*. Київ, 17 квітня 2025 р. Київ: Київський столичний університет ім. Б. Грінченка, 2025. С.

⁴ Азарова В. В. Аналіз американської стратегії співпраці країн над спільними світовими викликами в контексті обґрунтування українських пріоритетів щодо їх подолання. *Регіональна ЛІІ Науково-технічна конференція Інституту Конфуція*. Електронне наукове видання матеріалів конференції, м. Вінниця. 2023. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-inkonf/all-inkonf-2023/paper/view/17221/14330>.

аспірантів та молодих науковців «Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи»⁵, 25 березня 2025 р. на LIV Всеукраїнській науково-технічній конференції ВНТУ⁶.

Публікації. Результати дослідження було опубліковано у 3 тезах доповідей, підґрунтям до яких слугували наукові здобутки, отримані автором бакалаврської роботи під час написання статті у періодичному науковому журналі категорії А «Science and Innovation»⁷.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі: вступу, 3 розділів, перші два з яких поділяються на 3 підрозділи, 3-ій – на 4; висновків, списку використаної літератури у кількості 69 джерел; сукупний обсяг бакалаврської роботи складає 68 сторінок (разом зі списком літератури).

⁵ Азарова В. В. Аналіз стратегії національної безпеки США як орієнтира у формуванні післявоєнної української державної політики. *Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи*. Електронне наукове видання матеріалів конференції, м. Вінниця. 2023. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2023/paper/viewFile/16846/14050>.

⁶ Азарова В. В., Азарова Л. Є. Культурологічний та дипломатичний аспекти мови. *LIV Всеукраїнська науково-технічна конференція ВНТУ. Секція мовознавства*. Електронне наукове видання матеріалів конференції, м. Вінниця. 2025. URL : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-frtzip/all-frtzip-2025/paper/view/22768/18809>

⁷ Azarova, V.V., Shyian, A.A., Azarova, A. O., Nikiforova, L.O., Tkachuk, L.M. Modeling communication between the public and the authorities while implementing innovative projects in the context of e-democracy and public administration. *Science and Innovation*. 2021. 16(6), pp. 18–27. DOI: [10.15407/scin16.06.018](https://doi.org/10.15407/scin16.06.018).

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІНДІЇ

1.1 Стан наукової розробленості предмета та джерела дослідження

Республіка Індія є південно-азійською країною, що є однією з найбільш густонаселених країн світу.

У назві країни в основу покладено слово «Sindhu» (санскрит), іншою офіційною назвою є «Bhārat».

Республіка Індія здобула домінантного статусу не лише у своєму регіоні, але й за його межами завдяки своєму могутньому культурно-цивілізаційному впливові на азійський ареал.

Вона стала не тільки носієм специфічної кастової системи, але й також таких широко розповсюджених релігій світу, як індуїзм, буддизм, сикхізм, джайнізм.

Варто зауважити, що перші дві з них здобули велику популярність у жителів великої кількості азійських регіонів⁸, зокрема, буддизм, який має своєю прародителькою Індію, здобув свого поширення на території всієї Азії, а індуїзм – у Непалі, Шрі-Ланці, Індонезії, Малайзії та Сінгапурі.

Протягом 10 віків нашої ери Індія стала носієм різних релігійних культур, зокрема, християнства, ісламу, зороастризму, юдаїзму, які приходили до неї у різні періоди першого тисячоліття і не могли не вплинути на утворення різнобарвної культурної спадщини країни. Різні релігійні індійські напрямки набули значного поширення у багатьох країнах світу⁹.

До когорти славнозвісних вітчизняних індологів, праці яких стали знаковими, варто відзначити в аспектах:

⁸ Лукаш О. Українсько-індійські відносини. *Україна дипломатична*. К., 2003. Вип. 3.

⁹ Білецький О. Давня Індія та її література. *Голоси Стародав. Індії: Антологія давньо-індій. літ-ри*. К., 1982.

- дослідження впливу культурного спадку Індії на напрямки розбудови міжнародної політики Індії: О. Лукаш¹⁰, Білецького О.¹¹, Мателешка Ю.¹², О. Борділовську¹³, В. Рубель¹⁴, Бейдик О.¹⁵, Ігнат'єва П.¹⁶;
- вивчення особливостей китайсько-індійського конфлікту в азійському регіоні: Дорошка М.¹⁷, Клименко О. А.¹⁸;
- встановлення характеру відносин між РІ та США: Горобця І.¹⁹;

¹⁰ Лукаш О. І. Індія і регіон Південної Азії...;

Лукаш О. І. Єдність у різноманітності» ...С. 51 – 60;

Лукаш О. Українсько-індійські відносини...

¹¹ Білецький О. Давня Індія та її література...

¹² Мателешко Ю. П. *Теорія міжнародних відносин: навчальний посібник*. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. С. 8.

¹³ Борділовська О. А. Республіка Індія у пошуках власного шляху. К.: ІМВ, 2004.

Борділовська О. А. Відносини республіки Індія з Європейським союзом. *Політичні проблеми міжнародних відносин*. 2009. Вип. 84 (Частина II). 2009. С. 15–24.

¹⁴ Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу.: Підручник. Київ: «Либідь». 2002. 736 с.

Головченко В. І., Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки. Київ. «Либідь». 2010. 520 с.

¹⁵ Бейдик О. О. Індія – гігант на півдні Азії...

¹⁶ Ігнат'єв П. М. Індія на шляху до лідерства у Південній Азії. Чернівці : «Книги – ХХІ», 2006. 504 с.

Ігнат'єв П. М. Зовнішньополітичні доктрини Індії: уроки для України. *Україна дипломатична*. К., 2008. Вип. 9.

Ignatiev P. M. Taiwan as an economic miracle. *Actual problems of international relations*. 2021. Issue 149. С. 4–14.

Ігнат'єв П. М. Стратегічне партнерство Індії та держави Ізраїль. *Політичні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 101. Частина 1. С. 21 – 30.

Ігнат'єв П. М. Індія та Японія: від байдужості до стратегічного партнерства. *Політичні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 99. Частина 2. С. 24 – 33.

Ігнат'єв П. М. Індійсько-пакистанське суперництво за вплив у Афганістані. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 103(2). С. 23 – 25. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_103%282%29_6. (дата звернення 05.04.2025).

¹⁷ Doroshko M. S., But S. A. China-India's conflict of interest in the region of South Asia. *Actual problems of international relations*. 2020. Issue 142. Р. 4 – 14.

¹⁸ Клименко О. А. Ключові передумови політичних процесів в Індії. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59301/10-Klymenko.pdf?sequence=1> (дата звернення 05.04.2025).

Клименко О. А. Китайсько-індійські відносини в контексті трансформаційних політико-економічних процесів сучасності. *Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світосистеми: збірник наукових праць* / НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету; під. наук. ред. О.І. Лукаш. К., 2016. 272 с. С. 81–103.

¹⁹ Горобець І. Відносини США та Індії: історія і сучасність. *Американська історія та політика*. 2017. № 3. С. 72 – 84.

- проблематики індійсько-пакистанських відносин: Кобзаренка А.²⁰;
- дослідження характеру індійсько-українських відносин: Фурніка В., Зайченка О.²¹;
- впливу політичного вектору на формування пріоритетів міжнародних відносин ІІ: Чувпила О.²², Поліху І.²³, О. Криворучко²⁴, В. Гусакова²⁵ та ін.²⁶

Не зважаючи на орієнтацію поданих вище дослідників на вивчення багатьох аспектів міжнародної політики ІІ, існує низка питань, що залишаються не розкритими, серед яких є недостатнє висвітлення балансу військових можливостей ІІ, а, отже, проблеми у реалізації Індією своєї східної політики в контексті військової конкуренції з КНР.

Значну увагу обраному в бакалаврській роботі предмету дослідження приділяють і західні науковці, серед яких необхідно зазначити в контексті вивчення аспектів:

- зовнішніх відносин Індії з Непалом: Гері Банша²⁷;
- індійсько-китайських відносин: Гайдер Сайд²⁸, Девіда ван Праага²⁹;
- впливу індуїзму на формування зовнішньої політики Індії як політики

²⁰ Кобзаренко А. М. Індійсько-пакистанська війна 1965. Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський та ін. К.: «Знання України», 2004. Т.1 760 с.

²¹ Фурніка В. Індійська Шевченкіана. *Дніпро*. 2022. № 3.

Зайченко О. Індійська Шевченкіана. *Культура і життя*. 2019. № 3.

²² Чувпило О. О. Індія на шляху до незалежності. Х., 2021.

²³ Грещук Г. Збаразький поліглот – посол у Пакистані. *Свобода*. 2006. 12 квітня.

Лукаш О. І., Поліха І. З. Некласична складова АТР. Південна Азія: нові реалії і перспективи регіонального співробітництва. *Політика і час*. 1996. № 4. С. 28 – 34.

²⁴ Криворучко О. В. Акт про незалежність Індії 1947 року (історико-правовий аспект). 1997. Харків.

²⁵ Гусаков В. В. Індійський вектор політики Греко-Бактрійського царства в контексті проблемних питань його загальної хронології. *Сходознавство*. 2009. №47. С. 3–17.

²⁶ Кучеря Л. А. Публікації співробітників Інституту сходознавства ім. А. Кримського в журналі «Східний світ». *Східний світ*. 2008. № 3. С. 203 – 223.

²⁷ Bansh H. Nepal Distancing itself from India. *Observer Research Foundation*. 2019. URL: <<https://www.orfonline.org/expert-speak/nepal-distancing-itself-from-india-56612/>> (дата звернення 03.04.2025).

²⁸ Haider S. F. INSTC vs. BRI: The India-China Competition Over the Port of Chabahar and Infrastructure in Asia. *China Brief*. 2019. Vol.19. No 21.

²⁹ David van Praagh. *The greater game. India's race with destiny and China*. Quebec: McGill-Queen's university press, 2003.

«м'якої сили»: Девіда Кінслі³⁰;

- індійсько-пакистанських відносин: Яна Талбота³¹;
- проблем у сучасних індуїстсько-мусульманських відносинах: Пола Брасса³²;
- політичного керівництва Індії: Крега Бакстера, Хафіза Маліка, Кеннеді Чарльза, Роберта Оберста³³;
- впливу світової глобалізації на міжнародну політику Індії: Памелу Шурман-Сміт³⁴;
- проблем зовнішньої і внутрішньої політики ІІ: Суміта Гангулі³⁵;
- перспектив розвитку країн Південної Азії: Фореста Куксона, Шамсула Алама, Аділа Наджама³⁶ та ін.

Характерною для таких праць є можливість застосовувати практичне підґрунтя для проведення цих досліджень, оскільки вище подані науковці безпосередньо працювали на території південно-азійських країн.

Разом із тим, у цих роботах з'ясовуються переважно питання індійсько-пакистанського конфлікту, загрози поширення ядерної зброї в регіоні, місця Індії у когорті розвинених держав, таких, як США і т.п., проте, вони не зосереджуються на проблемах внутрішньо-політичного й економічного сьогодення Індії, вирішення яких суттєво впливає і на формування сучасної зовнішньої політики ІІ.

Цим питанням безпосередньо приділено увагу індійськими вченими, вивчення досвіду яких, з урахуванням слабоструктурованості шляхів подолання

³⁰ Kinsley David. *Hinduism: a cultural perspective*. New Jersey: Prentice hall, 1993.

³¹ Talbot Ian. *India and Pakistan: Inventing the nation*. Oxford: Oxford university press, 2000.

³² Brass Paul. *The production of Hindu-Muslim violence in contemporary India*. Seattle: University of Washington press, 2003.

³³ Baxter Craig, Malik Yogendra, Kennedy Charles, Oberst Robert. *Government and politics in South Asia*. London: Westview press, 2022.

³⁴ Shurman-Smith Pamela. *India: Globalization and change*. Oxford: Oxford university press, 2023.

³⁵ Ganguly Sumit. *India as an emerging power*. New York: Frank Cass publishers, 2002.

³⁶ Cookson Forrest, Alam Shamsul. *Towards greater South Asian sub-regional economic cooperation*. New York: The University press limited, 2002.

Najam Adil. *Environment, development and human security. Perspectives from South Asia*. Washington: University press of America, 2023.

таких проблем, їх комплексності та релігійної спрямованості, є ключовим питанням, що недостатньо опрацьовано західними вченими.

Отже, особливої уваги індійських науковців у контексті:

- розвитку теоретичних засад формування зовнішньої політики Індії заслуговують роботи Джейя Ен Діксіта³⁷;
- обґрунтування шляхів подолання етнічних індуїстсько-мусульманських конфліктів у регіоні – дослідження Ашутоса Варшнея³⁸;
- висвітлення напрямків розв'язку внутрішніх та міждержавних конфліктів у південно-азійському регіоні – наукові праці Судхіра Якова Джорджа³⁹, Брахму Челлані⁴⁰, Балдева Радж Найяра⁴¹,
- вирішення кастового питання, соціальних проблем нації та її добробуту в умовах становлення демократичних засад правління в РІ – дослідження Ганшіям Шаха⁴², Крішни Редді⁴³;
- подолання проблем у індійсько-пакистанських відносинах – науковий доробок Аханда Куши⁴⁴, Рену Кхатор⁴⁵ та ін.

Таким чином, опрацювання авторкою бакалаврської роботи наукового доробку з питань базових пріоритетів зовнішньої політики Індії уможливило висвітлення низки слабо досліджених питань, які потребують подальшого

³⁷ Dixit J. N. India's foreign policy and its neighbors. New Delhi: Gyan publishers house, 2021.

³⁸ Varshncy Ashutosh. Ethnic conflict and civil life: Hindus and Muslims in India. New Haven: Yale university press, 2022.

³⁹ Sudhir Jacob George. Intra and Inter-state conflicts in South Asia. New Delhi: South Asian publishers, 2004.

⁴⁰ Chellaney Brahma. China's global hybrid war. *Project Syndicate. The world's opinion page*. 8.12.2021.

⁴¹ Nayar Baldev Raj, Paul T.V. India in the New World order: searching for major-power status. Cambridge: Cambridge university press, 2003.

⁴² Shah Ghanshyam. Caste and Democratic Politics in India. Kindle Edition. Permanent Black. September 5, 2018. 422 p.

Breman Jan, Shah Ghanshyam. Gujarat, Cradle and Harbinger of Identity Politics: India's Injurious Frame of Communa. Tulika Books. June 7, 2022. 392 p.

⁴³ Krishna Reddy. Population and society in India. New Delhi: Kanishka publishers, 1998.

Krishna Reddy. Health and family welfare: Public policy and people's participation in India. Kanishka publishers distributors. January 1, 2000.

⁴⁴ Kusha Anand. Teaching India – Pakistan Relations. London : UCL Press. 2023. 189 p.

⁴⁵ Khator Renu. Environment, development and politics in India. Washington; University press of America, 2021.

вивчення. Однією із таких задач є вивчення невикористаного потенціалу та обґрунтування шляхів укріплення відносин між Індією та Україною як незалежною державою, що перебуває в умовах російської агресії, та заохочення РІ до посередництва у вирішенні питань путінського тероризму мирного населення та повернення українських військово-полонених.

На превеликий жаль, із початком війни в Україні Індія офіційно не виявила чіткої негативної позиції щодо нападу РФ. Зрозуміло, що це пояснюється її зацікавленістю у підтримці РФ у її протистоянні з Китаєм та Пакистаном, їй важко зробити вибір між політикою та моральним імперативом, оскільки росія є її торговим партнером і має важелі впливу в Євразійському регіоні, тому вона відкрито не висловлюється проти російської війни і не долучається до висунутих іншими країнами санкції, але виступає за дипломатичне припинення війни.

Природньо, що за таких обставин можна вважати, що за нейтральністю позиції РІ приховується її мовчазна згода на політику путіна, що спрямована на знищення України, проте, як зовнішні, так і внутрішні збурення безпекових середовищ обох держав, так і перманентні геополітичні виклики, як для Індії, так і для України можуть стати передумовами розвитку перспективних відносин між країнами, якими, безперечно, наша держава має скористатися для отримання тактичних та стратегічних вигід.

Для формування таких висновків було опрацьовано потужну базу **джерел**, серед яких необхідно особливо відзначити такі, як: офіційні заяви провідних представників політичної еліти Індії та інших країн світу, їх публікації у всесвітньо відомих публіках, таких, як «Contemporary South Asia», «The Hindu», «Hindustan times», «The Indian express», «The Journal of South Asian studies», «SAIS review», «The South Asia monitor», «The Times of India», «New York times»; матеріали офіційних веб-ресурсів та державних установ, таких, як «SAARC», «Indian Council for Cultural Relations» та багатьох ін.

1.2 Понятійний та методологічний апарати дослідження національних інтересів Індії на світовій політичній арені

Історичний розвиток Індії відбувався у складних умовах релігійного, соціального та етнічного характеру, що сформували теперішні демократичні засади її міжнародної дипломатії, які представляються концепцією «м'якої сили» Махатми Ганді, тобто ненасильницького спротиву. Такий концепт полягає у 5 постулатах («Панча шила») мирного співіснування Джавахарлала Неру, а також заснуванням у 1960-х рр. Руху неприєднання⁴⁶, що висвітлює її бажання відігравати важливу роль серед країн «третього світу».

Зважаючи на толерантність та плюралізм у ставленні до різних народів, поваги до традицій, етнічних культур і релігій, гармонійного співіснування усіх націй у межах цілої країни, дипломатія Індії вирізняється миролюбністю та мультиінструментальністю проявів, зокрема на рівні держав південно-азійського регіону. Це пояснюється реальним застосування нею концепції «єдності у різноманітті» у своїй внутрішній та зовнішній політиці.

Урядова установа – Indian Council for Cultural Relations (ICCR) намагається залучати культурну складову до зовнішньої політики держави як основу досягнення міжнародного взаєморозуміння⁴⁷. Місія ICCR полягає в організації культурних обмінів між всесвітньо відомими митцями з різних країн та представниками культурної еліти Індії шляхом проведення фестивалів, симпозіумів, конференцій та інших заходів.

Необхідно зазначити, що РІ намагається досягнути важливих зовнішньополітичних пріоритетів, що позиціонуватимуть її як потужного гравця на політичній арені світу. Основні напрямки її міжнародної політики спрямовані

⁴⁶ Клименко О. А. Ключові передумови політичних процесів в Індії. С. 12. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59301/10-Klymenko.pdf?sequence=1> (дата звернення 05.04.2025).

⁴⁷ Indian Council for Cultural Relations (ICCR). Official site: <https://www.iccr.gov.in>

на безпекові гарантії та захист власної території, вшановування національних цінностей та інтересів, дотримання етнічної ідентичності та ін.

Спробуємо згрупувати національні інтереси РІ за такими класифікаційними напрямками.

Отже, перший серед них дозволяє поділити національні інтереси на такі групи:

1) функціональні інтереси, що характеризують формування внутрішнього розвитку країни та зумовлюють її економічну самостійність та безпеку, невинне економічне зростання; збільшення частки новітніх технологій та захоплення зовнішніх ринків збуту продукції; посилення ролі у глобалізації світової економіки;

2) коекзистенційні інтереси, які направлені на зміцнення позицій РІ на теренах всього міжнародного простору, зокрема, рух незалежним зовнішньо-політичним курсом, посилення її впливу на інші держави світу і, як наслідок, отримання омріяного нею статусу потужної держави, принаймні, завдяки реформам ООН, збільшення політичної, економічної та соціальної ваги у процесах, що відбуваються у межах регіону тощо;

3) екзистенційні інтереси, що уможливлюють безпекові гарантії державі завдяки підвищенню рівня її обороноздатності, при цьому дотримання прагнення уникати відкритих військових конфліктів з іншими країнами світу.

Другий напрям враховує географічний контекст міжнародних інтересів РІ і полягає у формуванні таких осередків її інтересів, як:

– найближче сусідство (держави Південної Азії), де Індія воліє бути головною і мати право накладати вето на вплив інших країн світу на справи її регіону;

– розширене сусідство (Індо-Тихоокеанський ареал), де РІ дотримується політики владної країни, що нівелює намагання інших країн обмежити її інтереси;

– решта країн світу, де Індія потребує її визнання як домінантної держави в контексті міжнародної безпеки, чим і могла б скористатися Україна для

досягнення своїх політичних цілей у боротьбі з агресивною російською машиною.

На думку авторки бакалаврської роботи, українська дипломатія має послуговуватися амбітними інтересами Індії і шляхом налагодження економічних, культурних і політичних зв'язків із цією країною отримати шанс тиснути на рф задля досягнення власних безпекових пріоритетів, забезпечуючи, при цьому, всесвітнє визнання РФ як важливого гравця на міжнародній арені на тлі безплідних (навіть в умовах «паперового» перемир'я у березні-квітні 2025 р., якого абсолютно не дотримується росія) намагань ключових політичних лідерів, таких країн, як США і провідних держав Європи, закінчити війну рф проти України.

Зауважимо, що вітчизняним політикам варто наголошувати, наперед усе, на комерційній вигоді від індійсько-українського партнерства, оскільки пріоритети у зовнішній політиці РФ надає саме економічним аспектам, а саме: зростанню добробуту нації, удосконаленню механізмів господарювання, розв'язку соціально-економічних проблеми тощо. Крім того, варто зазначити, що розв'язок складних економічних проблем стане підґрунтям для успішної зовнішньої політики, оскільки уможливить досягнення мети прем'єр-міністра Індії Нарендра Моді щодо її перетворення на «світового вчителя»⁴⁸ і забезпечить провідне місце Індії у складній системі міжнародних економічних зв'язків взагалі та на рівні південно-азійського регіону зокрема, де вона має базовий інтерес в акваторії Індійського океану.

Іншим інтересом зовнішньої політики Індії є те, що вона має вигідне територіальне розташування, оскільки є перехрестям важливих морських шляхів, що проходять через Індійський океан, тому національний ВВП країни може суттєво зростати саме за рахунок розширення зовнішньоторговельних операцій.

⁴⁸ Нарендра Моді. LB.ua. Дорослий погляд на світ. URL : https://lb.ua/tag/13882_narendra_modi

Лейтмотивом у міжнародній політиці РІ є прагнення уникати відкритих військових конфліктів і бажання мирного співіснування держав, а також дотримання норм міжнародного права, що уособлюється філософією національно-визвольного руху, завдяки якому РІ отримала незалежність.

Групування національних інтересів Індії та вивчення історичних чинників, що спричинили формування базових детермінант її зовнішньої політики, потребувало застосування авторкою бакалаврської роботи відповідного **методологічного апарату**, зокрема низки **загально-філософських методів**, серед яких основними були:

- аналіз і синтез – для виявлення переваг та слабких місць існуючих концепцій формування домінантів міжнародної політики РІ;
- індукція і дедукція – для обґрунтування напрямків та висвітлення сучасного стану розвитку відносин Індії із сусідніми країнами, а також державами ЄС, США та України;
- метод аналогій, який уможливив формування гіпотези про комплексність та характерні особливості предмета дослідження;
- історичний метод – для виявлення різноманітних трансформацій у напрямках зовнішньої політики РІ в часовому просторі;
- метод співставлення – для вивчення соціальних, релігійних, етнічних та політичних рис індійської зовнішньої політики на тлі міжнародних політик країн Південно-Азійського регіону;
- метод порівняння, що було використано для виявлення ролі та значення Індії як у межах Південно-Азійського регіону, так і на міжнародній світовій арені взагалі.

До низки застосованих у бакалаврській роботі **загальнотеоретичних методів** варто віднести:

- системний підхід, який позиціонує зовнішню політику Індії як складну багатоелементну взаємопов'язану сукупність різних суб'єктів міжнародних відносин, що мають складні причинно-наслідкові зв'язки, тобто розглядає предмет дослідження як цілісне явище з розвиненою мережею когнітивних

зв'язків між численними детермінантами, які визначають зовнішню політику РІ, із визначенням їх строгої ієрархії, а також часової трансформації та перманентної взаємозалежності;

- синтетичний метод, що уможливив формування концепції та узагальнення знань щодо характерних рис, властивостей та взаємозв'язків у комплексній зовнішній політиці Індії; дозволяє характеризувати її в контексті часової абстракції із застосуванням методичного прийому екстраполяції.

Важливе місце в усвідомленні авторкою бакалаврської роботи головних напрямів світової політики та особливостей міжнародних відносин Індії належить **прикладним методам** інструментального спостереження, зокрема:

- контент-аналізу, завдяки якому відбувалося спостереження відповідних міжнародних та внутрішньополітичних подій і подальший їх аналіз;

- аналізу документів, що уможливив фіксацію відповідних фактів щодо предмета дослідження та наступне оцінювання їх впливу на стан розвитку міжнародної політики РІ;

- методу відображення політичної дійсності засобами мас-медіа – для встановлення причинно-наслідкових зв'язків та формування детермінантів сучасної ментальності як індійського, так і світового суспільств.

1.3 Культурне підґрунтя як базовий чинник зовнішньополітичного іміджу Індії

Завдяки поданому вище методологічному підґрунтю у бакалаврській роботі було встановлено, що саме стародавня і надзвичайно різноманітна історія цивілізації Індії визначає її сьогоденні пріоритети та амбіційність міжнародної політики цієї держави.

Індія на світовій арені характеризується відсутністю негативного іміджу, зокрема її антиімперіалістична направленість, толерантність і терпимість у боротьбі за свою незалежність створюють позитивний статус цієї держави.

РІ стала колицковою однієї з найстаріших цивілізацій світу, що виникла у долині річки Інд. Завдяки своєму розташуванню весь час існування Індія відігравала роль перехрестя різних торгових маршрутів та була відома серед сусідів як багата і високо культурна держава.

Не можливо не відзначити її великі досягнення в науці й освіті.

Ще у сьомому столітті до нашої ери в місті Таксіла у Індії було засновано перший у світі університет. Найкращими знавцями фітотерапії є саме індійські лікарі, яких вважають отцями такої галузі медицини, як аюрведи, що представляє собою вчення про цілющі властивості різних трав.

Варто зазначити, що перші хірургічні практики також виникли саме на теренах Індії, зокрема, ще у сьомому столітті до нашої ери індійські лікарі робили вже сотні операцій, використовуючи при цьому близько 121 типу хірургічних інструментів⁴⁹.

Крім того, надання багатьом тваринам статусу священних уможливило появу ще в дохристиянському періоді на території Індії великої кількості ветеринарних клінік, що не було поширено в інших країнах стародавнього світу.

Математики мають завдячувати індусам появі позиційної системи лічби, яку сьогодні помилково вважають арабською.

Подив сучасних астрономів викликають і неймовірні можливості давніх індусів у вимірі діаметрів Сонця і Землі з невеликим відхиленням, до того ж вони були прихильниками геліоцентричної системи всесвіту, на противагу переважної більшості інших менш розвинених на той час народів світу.

Сьогодні індійська наука характеризується особливо бурхливим розвитком, оскільки протягом останніх двох десятиліть вона стала носієм доволі продуктивних світових наукових шкіл, наукові публікації яких за кількістю позиціонують РІ як одну з найбільш провідних країн в галузі наукових технологій.

Вона є однією з найактивніших організаторів різноманітних наукових

⁴⁹ Бейдик О. О. Індія – гігант на півдні Азії (подорож Індостаном). *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2011. № 27.

майданчиків, зокрема, щорічно велика кількість всесвітньо поширених наукових конференцій і симпозіумів організується нею із залученням найбільш знаних індійських та іноземних науковців із різних напрямків, зокрема, інформаційних технологій, енергетики, атомної енергії, енергетики відновлювальних джерел, медицини, космічних технологій, біотехнологій, матеріалознавства та ін.

Одним із знакових наукових індійських здобутків є її проєкт «Mangalyaan», що було успішно реалізовано у 2014 р. для започаткування досліджень поверхні Марса. Варто зазначити, що вона стала першою країною, яка змогла реалізувати марсіанську подорож із першої спроби⁵⁰.

Потужний розвиток сучасних ІТ-технологій є характерною рисою наукового спрямування Індії, зокрема, такі всесвітньо відомі комп'ютерні компанії, як Tata Consultancy Services, Infosys і Wipro створили свої головні представництва саме на теренах Індії.

Важливо відзначити, що багато індійських університетів посідають чільне місце у світовій освітянській індустрії, а саме: «Indian Institutes of Technology», «Indian Institutes of Management», «Indian Institutes of Science» та ін. є знаними осередками наукових досліджень і залучають численну студентську аудиторію усього світу.

Таким чином, спадок цивілізації Індії є неоцінним, особливо порівняно із здобутками сусідніх країн регіону, що і стало підставою для її могутнього культурного впливу на інші держави Азійського регіону в цілому.

Необхідно відзначити такий важливий чинник формування міжнародної політики РІ, як її значні людські ресурси, що налічують 1,4 млрд., поступаючись лише Китаю, проте, враховуючи динаміку зростання народонаселення, може й обігнати його. Це посилює відсутність етнічної та релігійної єдності Індії, яка завжди була ключовою серед низки інших соціальних проблем, до яких також належать: суттєве відставання від розвинених країн світу в наявності соціальних

⁵⁰ Бейдик О. О. Індія – гігант на півдні Азії (подорож Індостаном). *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2011. № 27.

благ, освіті населення; складні фінансові умови проживання більшості індійських родин, переважно низька якість трудових ресурсів, що, у свою чергу, призводить до неможливості ефективно конкурувати РІ зі світовими лідерами.

Індійська виробнича сфера, розвиваючись швидкими темпами, є доволі енергоресурсною, проте власна сировинна база є вельми незначною і не спроможною забезпечити свої промислові потреби. Це питання вирішується шляхом імпортування переважної більшості нафтопродуктів із Близького Сходу.

Значним важелем посилення впливу Індії на світовий порядок є розбудова власних виробничих потужностей, що уможливить її економічну незалежність.

Оскільки торгівля складає значну частину ВВП Індії, то одним із зовнішньо політичних пріоритетів країни є створення міжнародних сухопутних транспортних торгових шляхів, зокрема таких, як «Північ – Південь», що є транспортним коридором зі Скандинавії до РІ (через рф та Іран), та газового трубопроводу ТАРІ – Туркменістан – Індія (через Афганістан і Пакистан)⁵¹.

Одним із головних конкурентів Індії є Китай, а Пакистан – її найближчим супротивником через невирішення територіальних претензій у районі Кашміру. Зрозуміло, що дружні стосунки цих двох індійських опонентів є надзвичайно для них важливими для створення впливу на Індію як їхнього спільного конкурента.

Разом із тим, слабкість сировинної бази не стала на заваді швидкого економічного зростання РІ у 2022–2023 рр., що може дозволити їй (при збереженні цих темпів) у перспективі сформувати імідж економічного гіганта, найближчими конкурентами якого будуть спроможні стати лише Китай та Сполучені штати.

Варто зауважити, що посилення протистояння між світовими країнами-лідерами та зростання кількості конфліктів у світовому просторі грають не на руку національним інтересам РІ, оскільки штовхають її до однозначного вибору на підтримку позиції одного з міжнародних партнерів, що унеможливорює подальше дотримання нею її нейтральної політики, яка дозволяє маневрувати

⁵¹ Республіка Індія: потуга, що зростає... С. 23

Індії у світовому протистоянні, дотримуючись своїх регіональних інтересів. До того ж, за відсутності місцевих підпорядковуваних партнерів, які б могли її підсилити, Індія не спроможна бути оборонною домінантою у Південно-Азійському регіоні.

Внутрішній політичний клімат є одним із визначальних чинників зовнішньої політики РІ, зокрема підтримання двома базовими партіями – Індійським національним конгресом та Народною партією Індії – позиції неутручання у світове протистояння та дотримання свого національного курсу. При цьому представники лівоцентричної сили схильні до формування іміджу країни як осередку моральних цінностей, що є прикладом для інших держав, які підтримують доктрину Руху неприєднання. На відміну від них, правоцентристи вважають за доцільне дотримуватися багатовекторності у зовнішній політиці, продовжуючи балансувати поміж різних базових країн-гравців із метою отримання бонусів від кожної з них, не зважаючи на неможливість дотримання відповідних етичних норм при цьому. На їх думку, роль Індії полягає у створенні ланки, що врівноважує та інтегрує різні конфліктуючі міжнародні сили, не зважаючи на протиріччя між ними.

Зрозуміло, що економічний інтерес є найважливішим чинником у такій грі, про що свідчать і заяви прем'єр-міністра Н. Моді, який закликає відмовитися від використання «стратегічної автономності» щодо зовнішньої політики країни, як і вважає правоцентричний уряд РІ. При цьому він не проти дотримання традиційної «м'якої» дипломатії та формування дружніх світових відносин, закликаючи: «Рухатися разом, щоб досягнути зростання кожної країни»⁵².

Прем'єр-міністр вважає, що саме концепція «широкого сусідства» є базовим важелем зовнішньої політики Індії, що зумовлює зростання її впливу не лише на сусідні країни регіону, але й дозволить їй трансформуватися на провідну

⁵² Tellis A. J. *Non-Allied Forever: India's Grand Strategy According to Subrahmanyam Jaishankar / Carnegie Endowment for International Peace*. 2021. 03 March. URL: <https://carnegieendowment.org/2021/03/03/non-alliedforever-india-s-grand-strategy-according-to-subrahmanyam-jaishankar-pub-83974>

політичну силу світу, яка діє на основі розгалуженої системи міжнародних зв'язків та залишається осередком непохитності та стабільності в умовах світової конфронтації. Саме такий її імідж залучатиме усіх ключових гравців до розбудови відносин з ІІ⁵³.

Таким чином, лейтмотивом індійської зовнішньої політики є використання зовнішніх політичних збурень для отримання власних вигід.

⁵³ Jaishankar S. The India Way: Strategies for an Uncertain World. HarperCollins Publishers India, 2020. 226 p

РОЗДІЛ 2

БАТОВЕКТОРНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІНДІЇ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1 Міжнародні стосунки Індії з країнами південно-азійського регіону

Південна Азія – це регіон з великою кількістю геополітичних проблем, де перетинаються як тактичні, так і стратегічні інтереси багатьох розвинених країн, відбуваються численні конфлікти як на релігійному, ресурсному, так і на територіальному підґрунтях. Головними болючими точками під час розбудови ефективної і раціональної міжнародної індійської політики, зрозуміло, залишається:

- постійна боротьба Індії та Пакистану, що в квітні 2025 р. набула особливої гостроти та, як результат, зростання ядерної загрози;
- пряме або непряме деструктивне втручанням Китаю в її справи;
- проблемами транскордонного тероризму.

Крім того, перенаселеність та етнічна і релігійна різнобарвність сприяють лише зростанню проблем цього регіону, який стає осередком біженців і нестабільності, що суттєво впливає навіть на території, які географічно віддалені від цього континенту. Зрозуміло, що тут роль гаранта стабільності може відігравати лише РІ, тому її намагання стати на чолі азійського ареалу покращуватиме геополітичний клімат регіону додасть стратегії його розвитку нових горизонтів та особливостей.

Одним із проявів такої політики є організований Індією 3-й віртуальний саміт Голосу глобального Півдня (VOGS) у серпні 2024 р. Нарендра Моді урочисто відкрив засідання лідерів країн, які представляли 60% світової політичної спільноти, підкреслюючи домінантність глобального Півдня у загальних прагненнях Індії до майбутнього, яке стосується усіх учасників.

Крім того, переобрання індійського уряду під керівництвом прем'єр-міністра Моді свідчить про майбутнє дотримання Індією своєї попередньої

зовнішньої політики на наступні 5 років під гаслом мультивирівнювання, «Vasudhaiva Kutumbakam» (весь світ – одна сім'я) і «Vishwa Bandhu» (глобальний партнер).

Отже, дослідимо особливості міжнародних відносин Індії з різними країнами Південно-азійського регіону.

Історичні передумови та проблеми у стосунках Індії з Пакистаном. Здобуття Індією незалежності відбувалося на тлі релігійних розбіжностей, оскільки у Кашмірі більшість його мешканців є мусульманами, а переселення біженців відбувалося силовими методами, що спричиняло численні неврегульовані майнові питання та взаємні претензії з боку як Пакистану, так і РІ. До того ж, Пакистан отримав лише незначну частку території, на яку претендував (Бенгалія, Сінд, Пенджаб, Джамму, Кашмір), при цьому найболючішим є саме повернення йому Кашміру.

Ускладнюючою обставиною стала стрімка деколонізація, яка негативно найбільше вплинула саме на тих, хто знаходився у Пенджабі і мав карт-бланш у вирішенні зовнішньополітичних питань через обіймання керівних посад у Пакистані⁵⁴.

У свою чергу, ситуація поділу священної території Бхарату (матері Індії), як вимагав Пакистан, не задовільнила індійських чиновників.

Новим прецедентом проблем між цими країнами стала афганська криза 1970 – 1980 рр., оскільки лінія Дюранда (2640 км), що була межею пакистансько-афганського кордону, вивела такі стратегічно важливі для Афганістану міста, як Кабул, Кандагар та Джелалабад безпосередньо до пакистанського кордону⁵⁵.

Варто зауважити, що кашмірський конфлікт безуспішно намагалися вирішити інші миротворчі держави, проте їх пропозиції не задовольняли обидві сторони, особливо зважаючи на постійні теракти на території Індії.

У результаті особливо загострилася нелегальні рухи мігрантів з

⁵⁴ Talbot I. India and Pakistan: Inventing the nation. Oxford : Oxford university press, 2000. P. 157.

⁵⁵ Ігнат'єв П. М. Індійсько-пакистанське суперництво за вплив у Афганістані. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 103(2). С. 23.

Афганістану до Кашміру, незаконне передавання зброї та наркотиків через кордон, партизанська війна кашмірських сил опору проти індійців та ін.

22 квітня 2025 р. стався черговий кривавий інцидент у долині Байсаран поблизу Пахалгама в індійському штаті Джамму та Кашмір, який позбавив життя 26 індійців. Це був найпотужніший напад Фронту опору – пакистанської терористичної організації – на цій території, починаючи з 2019 року, коли через вибух автомобіля в Пулвამі у колоні автобусів, що перевозили індійських військових, загинуло 40 людей. У відповідь індійці зробили авіаудари всередину пакистанської території.

Варто згадати, що у 2014 році РІ прем'єр-міністром Нарендрою Моді було ініційовано запрошення прем'єр-міністра Пакистану Наваза Шаріфа та інших лідерів Південної Азії на інавгурацію Моді, який у наступному році відвідав Шаріфа на його день народження. Проте, це не вплинуло кардинально на подальші стосунки між цими країнами, які продовжувалися псуватися.

У 2016 році індійці здійснили точкові удари по частині Кашміру, що знаходився під управлінням Ісламабаду, як відповідь на напад пакистанців в Урі.

Отже, у серпні 2019 року за рішенням Нью-Делі було припинено особливий автономний статус Кашміру, що знаходився під управлінням Індії, зрозуміло, що це значно ускладнило стосунки між РІ та Пакистаном, який і без того мав достатньо проблем через внутрішню нестабільність та напруженість на своїх кордонах з Афганістаном та Іраном.

Наразі, Нью-Делі обрав політику ігнорування цієї проблеми, зосередившись на глобальній місії та цілях Індії, що стало особливо помітним у процесі діалогу Райсіна – головної конференції Індії з питань зовнішньої політики, – де майже не обговорювалося питання сусідства Індії.

Варто зазначити, що певне полегшення у цьому конфлікті відбувалося з 2021 року через припинення вогню вздовж лінії контролю, що розмежовує Кашмір, який перебуває під управлінням Індії та Пакистану.

Проте, нещодавно знов стався черговий конфлікт після арешту та ув'язнення колишнього прем'єр-міністра Пакистану Імрана Хана та переслідування його прихильників.

Можна очікувати відповідний удар Нью-Делі, не зважаючи на те, що уряд в Ісламабаді заперечує свою причетність.

Зауважимо, що певні кроки на зустріч було здійснено ще у 1999 році між цивільними урядами РІ та Пакистану, проте зустріч була зірвана через напад бойовиків, яких підтримували пакистанці в районі Каргіл у Кашмірі, і, як наслідок, сталася війна між цими країнами вчетверте.

У 2025 р. був напад під час візиту віце-президента США Дж. Д. Венса. Аналогічний теракт стався (2000 р.) у Кашмірі перед відвідуванням Індії президентом США Б. Клінтоном. Зрозуміло, що такі події відбувалися з метою залучення світової спільноти до вирішення проблеми Кашміру.

Безпекові питання для уряду Моді залишаються у пріоритеті, його індійці прозвали «охоронцем», він суворо переслідує усіх терористів на різних територіях.

Отже, рішучі дії Нью-Делі у відповідь не забарилися, зокрема, наприкінці квітня 2025 р. прем'єр міністр Нарендра Моді зробив доволі революційний крок, призупинивши дію Договору 1960 р., що був укладений за посередництва Світового банку, щодо розподілу води для річки Інд.

Індією у відповідь на теракт у Кашмірі, де 22 квітня загинули 26 туристів, у тому числі її громадяни, було введено з 30 квітня до 23 травня 2025 р. заборону на польоти з Пакистану через свій повітряний простір. Уряд Делі, що представляє переважно індуїстську країну, звинуватив Пакистан, де панує мусульманська більшість, у сприянні терористичній діяльності на території конфліктного Кашміру. За твердженням індійської сторони, серед нападників були двоє пакистанців. Проте Ісламабад відкидає ці звинувачення, наполягаючи на незалежному розслідуванні інциденту.

Обмеження на авіаперельоти стали черговим проявом напруженості у відносинах між двома країнами.

Раніше індійський уряд скасував візи для пакистанських громадян та рекомендував своїм співвітчизникам терміново покинути територію Пакистану.

У свою чергу, пакистанська сторона запровадила заборону на польоти індійських авіакомпаній та призупинила торгівельні відносини.

Отже, 30 квітня 2025 р. представники Ісламабаду заявили, що отримали переконливі розвідувальні відомості щодо підготовки Індією військового удару в найближчі дні, пообіцявши жорсткі контрзаходи, проте Нарендра Моді утримався від коментарів із цього приводу.

Із метою залагодження конфлікту Генсек Організації об'єднаних націй Антоніу Гутерріш втрутився і закликав лідерів обох держав бути обережними, щоб запобігти потенційно катастрофічному зіткненню. На підтримку припинення конфлікту виступив і Держсекретар США Марко Рубіо, який також висловився за необхідність спільних зусиль для зниження рівня конфліктності.

Таким чином, на думку авторки бакалаврської роботи, з усіх аспектів саме політичний відіграє найважливішу роль у врегулюванні індійсько-пакистанського конфлікту, вирішення якого уможливило б кошти, спрямовані на війну, повернути на розвиток обох держав, а збільшення товарообігу між ними та реалізація спільних проєктів, до яких може бути задіяно не лише країни Індостану, але й держави Середнього Сходу та Центральної Азії, дозволило б досягнути добробуту обома державами та суттєво зменшити ядерну загрозу в регіоні.

Варто відзначити, що агресивна політика Ісламабаду на тлі великої кількості програних ним дипломатичних та військових баталій, налаштування свого народу проти індусів свідчить про негативний імідж керівництва як на світовому політичному майданчику, так і в середині країни, а це може бути вже підставою і для внутрішнього незадоволення діями уряду. Хоча необхідно зазначити, що войовнича позиція Пакистану посилює його вагу серед ісламських держав, особливо з урахуванням наявності в нього ядерної зброї.

Вирішення кашмірського конфлікту дипломатичним шляхом надало б Індії

численних вигод: від отримання статусу лідера в регіоні⁵⁶ до просування її членства в Раді Безпеки Організації об'єднаних націй.

Крім того, війна є дуже дорогою справою, що суперечить її можливості підтримувати невпинне економічне зростання, яке стане більш реальним через значне скорочення військових витрат.

Варто зауважити, що жити у мирі із сусідами вигідно і для розвитку туристичного бізнесу в Індії, що складає значну доходну частку її бюджету, а отже, налагодження стосунків з Ісламабадом уможливить притік туристів до РІ, сприятиме укладанню спільних проєктів із Пакистаном та іншими мусульманськими державами, що є його союзниками.

Пріоритетні напрямки взаємодії з Ізраїлем. Індія є мультирелігійною країною, на теренах якої знаходиться найбільш численна світова спільнота мусульман, до того ж, як засновниця Руху неприєднання вона реалізовувала доволі часто політику проти Ізраїлю. Разом із тим, припинення холодної війни примусило її докорінно змінити свої міжнародні пріоритети, розбудовуючи потужними темпами відносини з Ізраїлем, рухаючись разом із новітніми реаліями світової безпеки, які виникли внаслідок розпаду СРСР.

Таким процесам передували низка причин, серед яких необхідно зазначити:

- покращення політичної ситуації на території Близького Сходу;
- потреба Нью-Делі у суттєвій модернізації отриманої раніше і вже застарілої радянської військової техніки;
- консолідація зусиль різних країн, зокрема, Ізраїлю для розроблення ефективних механізмів відстеження та знешкодження терористів на кордонах⁵⁷.

Як високотехнологічна держава Ізраїль став ключовим торговим партнером у цьому напрямку, продаючи технології для військової, а також

⁵⁶ Dixit J.N. India's foreign policy and its neighbors. New Delhi: Gyan publishers house, 2011. P. 137–138.

⁵⁷ Ігнат'єв П. М. Стратегічне партнерство Індії та держави Ізраїль. *Політичні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 101. Частина 1. С. 21.

сільськогосподарської продукції, крім того, він ділився своїм неоціненним досвідом щодо винищення тероризму, маючи аналогічні безпекові прагнення по закінченню холодної війни.

Не зважаючи на активну розбудову стосунків з Ізраїлем, а, отже, і потеплення політичного клімату між РІ та США, її партнери з мусульманського світу не відмовилися від співпраці з нею⁵⁷. Цей феномен скоріше пояснюється прагненням представників правлячої монархії у Перській затоці винаймати представників південно-азійського регіону, ніж мати справу з різними радикально налаштованими арабськими найманцями. До того ж, до 2022 р. в Азії Індія була одним із провідних імпортерів «чорного золота», а втратити такого ділового партнера через антиізраїльські погляди було б для них недоцільно.

Міжнародні стосунки з Бутаном. Сусідські стосунки між Бутаном та Індією завжди відзначалися особливою близькістю. Від 1947 року, коли Індія здобула незалежність, вона отримала у спадок від своїх колишніх британських господарів певний вплив на Бутан.

Хоча світова політика та зовнішньополітичний курс Індії зазнали змін, вона продовжує відігравати ключову роль у сфері оборони, торгівлі та зовнішньої політики Бутану, залишаючись основним партнером королівства в економічній, політичній та культурній сферах. Зауважимо, що більшість обороту зовнішньої торгівлі Бутану припадає саме на Індію⁵⁸.

Громадяни Індії можуть вільно відвідувати Бутан, на відміну від громадян інших держав. Мешканці Бутану часто їздять до РІ заради бізнесу, освіти, медицини чи паломництва, причому навчання в індійських університетах для них є досить поширеним явищем. Крім того, Індія надає Бутану військову підтримку.

Однак Бутан ставиться до Індії з певною обережністю, прагнучи зберегти свій суверенітет та культурну самобутність. Тому, незважаючи на дружні

⁵⁷ Ігнат'єв П. М. Стратегічне партнерство Індії та держави Ізраїль. *Політичні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 101. Частина 1. С. 23

⁵⁸ Tashi Choden. Indo-Bhutan Relations Recent Trends. Архів оригіналу за 1 серпня 2021.

зв'язки, уряд Бутану висловив зацікавленість у перегляді деяких угод, щоб посилити свою незалежність⁵⁹.

Із часом Бутан почав активніше заявляти про себе на міжнародній арені. Приєднавшись у 1971 році до Організації об'єднаних націй, він визнав незалежність країни Бангладеш, підписавши з нею у 1972 році торгову угоду, що дозволила йому експортувати товари до третіх країн без митних обмежень.

У 2003–2004 рр. армія Бутану здійснила зачистку індійських повстанців, які були з Асами, але базувалися на бутанських землях, влаштовуючи теракти на території Індії.

У 2007 році країни переглянули договір 1949 року та уклали нову Угоду про дружбу, яка скасувала обов'язковість узгодження з Індією, як міжнародної політики Бутану, так й імпорту зброї.

У 2008 році прем'єр-міністр Індії Манмохан Сінгх відвідав Бутан і підтвердив підтримку демократичних реформ у країні⁶⁰.

Важливість стосунків з Бутаном пояснює особливу увагу Нарендра Моді, який у березні 2024 року відвідав цю країну, а у грудні та березні 2024 року відбулися зворотні візити вищих осіб Бутану до Індії.

2.2 Позитивні зрушення та виклики у стосунках РІ з іншими сусідніми та віддаленими країнами

Співпраця Індії з країнами АСЕАН, ОАЕ, Катаром та карибського регіону. Співпраця з АСЕАН посилюється завдяки поїздкам Нарендра Моді на саміт Східної Азії в Лаос, а також до Брунею та Сінгапуру. До Індії також прибули лідери Малайзії та В'єтнаму.

⁵⁹ Singh Visits Bhutan to Show India Backs Its Democratic Changes. Архів оригіналу за 21 жовтня 2022.

⁶⁰ Ibid.

У лютому 2024 року Моді відвідав ОАЕ та Катар, а у вересні Індію з офіційним візитом відвідав наслідний принц Абу-Дабі.

Отже, Індія не полишає можливостей розвитку стосунків із країнами розширеного кола.

Водночас, візит Прем'єр міністра РІ до Гайани та зустрічі з лідерами Карибського басейну сприяли зміцненню зв'язків із цим віддаленим, але стратегічно важливим регіоном.

Особливості Шрі-Ланкійських стосунків РІ. Важливим етапом у зміцненні міжнародних зв'язків став візит президента Шрі-Ланки Анури Кумара Дісанаєке (AKD) до Індії (15 –17 грудня 2024 р.). Ця поїздка, перша після його переконливої перемоги на президентських і парламентських виборах, підкреслила пріоритетність індійсько-ланкійських відносин. Візит виявився надзвичайно плідним, вивівши двостороннє співробітництво на новий рівень. Президент Дісанаєке чітко заявив, що його країна не допустить використання їх території для створення загроз безпеці РІ.

Напруга та нормалізація у відносинах Індії та Мальдів. Міжнародні стосунки з Мальдівами загострилися після передвиборчого гасла нового президента Мохамеда Муїззу «Геть Індія». Проте, демонструючи широковідому індійську толерантність, Моді запросив Муїззу на свою інавгурацію після переобрання його на цю посаду. У жовтні 2024 року Муїззу здійснив офіційний візит до Індії, де запросив Моді відвідати Мальдіви у 2025 році. Варто зазначити, що старання Моді не минули марно і під час свого візиту Муїззу повідомив, що РІ є «важливим партнером», подякувавши за фінансову підтримку під час боргової кризи та високо оцінивши її роль як «першого рятівника» у скрутні моменти. Ці кроки сприяли стабілізації відносин у межах політики «Сусіди перш за все» та ініціативи «SAGAR».

Міжнародна активність Індії на теренах Європи. Не забуває індійський керівництво і про важливість загальноєвропейського напрямку для поширення впливу Індії, зокрема він активізувався в Італії, де відвідав саміт G7, наніс візити до Польщі та Австрії, водночас Франція, Німеччина та Греція направили 26 січня

2024 року своїх лідерів до Індії для святкування урочистостей з нагоди Дня РІ, де, безперечно, головну скрипку грав Президент Франції Еммануель Макрон.

Канадійські виклики зовнішній політиці Індії та політична нестабільність у Бангладеш. Серйозним випробуванням стали звинувачення прем'єр-міністра Канади Джастіна Трюдо щодо причетності Індії до вбивства канадського сикхського активіста. Прем'єр-міністр РІ категорично відкинув ці звинувачення, що призвело до взаємного відкликання дипломатів і різкого погіршення відносин.

5 серпня 2024 року в Бангладеш стався переворот, внаслідок чого прем'єр-міністр Шейх Хасіна втекла до Республіки Індії. У результаті її усунення почастишали напади на релігійні меншини, зокрема індуїстів. Проте, уряд Бангладеш заперечує масштаби насильства, що лише загострює ситуацію.

9 грудня 2024 року індійський держсекретар Вікрам Місрі, відвідавши Бангладеш, висловив бажання Індії щодо розбудови вигідних для обох країн відносин. Наразі Індія дотримується обережної позиції, сподіваючись на відновлення зв'язків у майбутньому.

2.3 Нерозривний трикутник відносин Індії з Китаєм та США

Сучасні глобальні тенденції, зокрема посилення міжнародної конфронтації та зростання ролі держав Азії у міжнародній політиці, безпосередньо впливають на складні взаємини Індії та Китаю у регіоні Південної Азії, де перетинаються стратегічні інтереси великої кількості світових гравців.

Для цих двох країн цей регіон становить різні задачі, зокрема, Індія прагне геополітичних прерогатив, ставши південно-азійським лідером, а для Китаю він є лише складовою у його комплексній світовій експансивній політиці.

Держави активно працюють над зміцненням свого впливу через двобічні та багатобічні контакти з іншими учасниками світової спільноти. КНР просуває ініціативу «Один пояс, один шлях», тоді як Індія балансує, використовуючи такі

поширені способи взаємодії, як платформа SAARC, коридор «Північ-Південь», «Маршрут прянощів», а також стратегію «Дій на Схід».

Наразі Китай є значно успішнішим у південно-азійському регіоні з урахуванням наявності значних фінансових ресурсів, здатності задовольняти потреби країн у економічних стимулах. Крім того, різновекторність індійської регіональної політики працює на руку зосередженій на своїй глобальній меті КНР. Існує чимало південно-азійських держав, серед яких і Пакистан, який є спільником та пріоритетним партнером Китаю, що скептично ставляться до амбіцій Індії⁶¹ щодо домінування в регіоні.

Індія має пріоритет у цьому питанні з Бутаном та Мальдівами, тоді як китайський вплив викликає все більше занепокоєння через «дипломатію боргових пасток»⁶² та демонстрацію сили, що яскраво проявилось у випадку Шрі-Ланки.

Таким чином, індійсько-китайські відносини залишаються конкуренто-напруженими та нестабільними. Така тенденція зберігається ще з часів про індійсько-китайське братерство⁶³ до моменту відкритих військових дій після 1962 року, а потім відбувся наступний етап потеплення стосунків та економічної лібералізації, проте тепер вони перейшли у фазу глобального суперництва.

Нерозв'язані проблеми щодо суточок на кордоні, а також невирішене «тибетське питання» на тлі щільного альянсу Китаю з Пакистаном продовжують підривати і без того крихкий консенсус між двома азійськими гігантами.

Таким чином, ці дві країни постійно перебувають в умовах конкурентної боротьби за зони впливу і вирішення перманентних конфліктів.

Отже, як впливає з їх ґносеологічної та геополітичної сутності, а також векторів формування економічних політик країн, вони, апріорі, не здатні порозумітися, не будучи самодостатніми або спроможними до корисного

⁶¹ Afghanistan Favors India and Denigrates Pakistan. *New York times*. 2011. October 4.

⁶² Ignatiev P. M. Taiwan as an economic miracle. *Actual problems of international relations*. 2021. Issue 149. С. 4–14.

⁶³ Республіка Індія: потуга, що зростає... С. 18.

рівноправного партнерства, яке б уможливило створення спільної потужної азійської сили. Власне, в цьому їм перешкоджатимуть й інші світові гравці, на кшталт, США.

Після обрання президентом Барака Обами гасло американо-китайської співпраці набуло особливої актуальності для американців на тлі утворення міжнародного інтегрованого конклаву двох держав під назвою «Chimerica». Активно стала просуватися ідеологія створення дуального союзу, який би шляхом продуктивного партнерства цих двох країн, дозволяв вирішувати сучасні проблеми глобалізованого світового простору⁶⁵.

На думку авторки бакалаврської роботи, не зважаючи на потенційний інтерес китайців до ідей, ініційованих американським президентом, вони так і не отримали своєї реалізації, завершившись підписанням низки спільних угод, через, передусім, зазіхання американців на регіональних партнерів Китаю, що було розцінено Пекіном як дестабілізація⁶⁶ його зовнішньо-політичної доктрини. У свою чергу, Вашингтон не згоден з посиленням міжнародного впливу Китаю, передусім, на РІ, з його панівною позицією в торгівлі в Африці, Латинській Америці та на Близькому Сході.

Отже, стосунки між цими світовими лідерами забарвлені у кольори взаємної недовіри та конкуренції і перебувають у спектрі економічних та військових конфліктів⁶⁷, що особливо загострилися у 2025 р. після обрання Трампа президентом та запровадження ним недалекоглядної політики підвищених, а у випадку з КНР взагалі драконівських тарифів, що одразу набули

⁶⁵ Клименко О. А. Китайсько-індійські відносини в контексті трансформаційних політико-економічних процесів сучасності... С. 81.

⁶⁶ Олійник О. М. Дипломатія стратегічного партнерства як інструмент реалізації геополітичних інтересів Китаю. *Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження: потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки)*: Збірник наукових статей/ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»; Ред. кол.: Швед В. О., Лукаш О. І., Городня Н. Д. та ін. К. : Наукова думка, 2015. С. 70.

⁶⁷ Азарова В. В. Аналіз американської стратегії співпраці країн над спільними світовими викликами в контексті обґрунтування українських пріоритетів щодо їх подолання. *Регіональна ІІІ Науково-технічна конференція Інституту Конфуція*. Електронне наукове видання матеріалів конференції, м. Вінниця. 2023. URL : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-inkonf/all-inkonf-2023/paper/view/17221/14330>.

зворотної болючої для штатів відповіді з боку Пекіну⁶⁸.

Жорстке суперництво з Китаєм у різних площинах примусило США шукати надійного партнера в Азії, спроможного створити стримуючий важіль зростаючій китайській експансії у всьому світі. Зрозуміло, що Індії як центровій країні південно-азійського регіону відвели ключову роль у вирішенні цього питання і у 2000 р. США було розроблено відповідну декларацію, у межах якої США мали до 2020 р. заручитися потужним союзником, який би ефективно проводив спільну з ними боротьбу з Китаєм⁶⁹.

Особливо болючим питанням у міжнародному трикутнику Китай–РІ–США залишається їх економічна співпраця з державами, що входять до блоку АСЕАН.

До того ж, США підтримують територіальні конфлікти між Китаєм та Індією через систему потрібних каналів: перший – Пекін, другий канал – Нью-Делі, а третій – Вашингтон. Система каналів працює безвідмовно: у разі погіршення стосунків між першим і другим каналами, другий канал зближується з третім.

Граючи на перманентних (з 1960-х років) сутичках на кордоні РІ та КНР у Гімалаях, вони намагаються нівелювати потенційний розвиток економічних стосунків між цими країнами; або, знаючи, про кашмірський конфлікт між Індією і Пакистаном, Вашингтон намагається підтримувати РІ, щоб мати важіль впливу у регіоні Східної Азії для боротьби з Китаєм.

Разом із тим, у жовтні 2024 року Індія та Китай підписали угоду щодо відновлення статус-кво (який був до квітня 2020 року) в таких гарячих точках, як Патрульний пункт Депсанг і Демчок. Такий договір уможливив єдину за п'ять останніх років зустріч прем'єрів індійської та китайської сторін. Не зважаючи на

⁶⁸ Азарова В. В. Аналіз стратегії національної безпеки США як орієнтира у формуванні післявоєнної української державної політики. *Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція студентів, аспірантів та молодих науковців «Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи»*. Електронне наукове видання матеріалів конференції, м. Вінниця. 2023. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2023/paper/viewFile/16846/14050>.

⁶⁹ Клименко О. А. Китайсько-індійські відносини в контексті трансформаційних політико-економічних процесів сучасності... С. 95.

такий крок, Китай не поспішає розбудовувати глибинні відносини з Індією, яка ставиться до нього з недовірою.

Необхідно зазначити, що колишня американська адміністрація уважно моніторила партнерські відносини Індії з державами АСЕАН, що дозволяє їй закріпити свої позиції у видобутку вуглеводнів на островах Спратлі – регіоні, на який претендують В'єтнам, Китай (включаючи Тайвань), Малайзія, Філіппіни та Бруней. Очевидно, що Вашингтон прагне консолідувати зусилля Делі, Ханоя та Маніли для протидії китайським територіальним претензіям у цьому ключовому регіоні.

Останнім часом спостерігається активізація військової діяльності ключових світових держав у південно-східно-азійському та східно-азійському регіонах. Китай особливо стурбований американською стратегією «кільця анаконди» – мережею військових баз США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, включаючи їх відновлення на Філіппінах.

У протидію цьому Пекін реалізує власний проект – «низку перлин», розгортаючи військові об'єкти та порти в союзних країнах, таких як Пакистан, М'янма та Шрі-Ланка. Ця політика дозволила КНР значно зміцнити позиції в Індійському океані, сформувавши так звану «арку впливу», до якої також залучено ще й Непал і Бангладеш.

Одночасно Китай розширює присутність на сході Африки та острівних державах, що ще більше загострює регіональну конкуренцію. У відповідь РІ не лише збільшує власні військові можливості, але й активізує співпрацю з рф, використовуючи її можливості для зменшення китайського впливу.

Таким чином, регіон стає ареною складного багаторівневого протистояння, де військова присутність і альянси відіграють вирішальну роль у боротьбі за геополітичні позиції.

На превеликий жаль, росія та Індія намагаються усіляко розвивати торгові та політичні стосунки шляхом закупівлі РІ за безцінь російських нафти і газу та зброї, не зважаючи на свою показово нейтральну позицію.

Китай також зацікавлений отримати свої дивіденди від росії, про що свідчать московські візити китайського уряду на чолі із Сі Цзіньпіном (2023 р. та 2025 р.), щоб розлютити американців та підкреслити їх неспроможність у боротьбі з їх головним опонентом – рф.

Щоправда, сьогоднішній невинувато амбіційний політичний вектор Трампа (експансія Гренландії, Канади, перейменування Мексиканської протоки на Американську), його відверто ворожа риторика щодо Києва та недипломатичний стиль спілкування⁷⁰ бентежить усю світову спільноту своєю непослідовністю і недалекоглядністю, що є діаметрально протилежним політиці попереднього американського уряду. Його загравання з Москвою, вихваляючи свого «друга володимира» та власної особи, запевнення, що лише він є «найкращим з усіх очільників США», постійні образи та наклепи на Дж. Байдена призвели до того, що китайці, у свою чергу, усіляко намагаються демонструвати свою дружбу з росією, постачаючи на україно-російський фронт своїх солдат і високо-технологічну ресурсну базу, відкидаючи, при цьому численні звинувачення з боку Євросоюзу та Києва.

На думку авторки бакалаврської роботи, трампівська політика, особливо у стосунках із москвою, є відверто близькорукою та наївною, очільник США не хоче визнавати свої тактичні та стратегічні помилки, намагаючись віддєтермінувати у черговий раз дєдлайн кінця війни путіну, щоб зберегти власне обличчя і довести всьому світу, що його зухвала обіцянка закінчити війну в Україні за 3 тижні не є сміхотворною. Разом із тим, така недолуга та безглузда політика є небезпечною не лише для США, які залишилися без своїх колишніх партнерів, що підтримували їх у споконвічній конкуренції з рф за світове панування, але й для всієї світової спільноти на тлі зростання провідної ролі Китаю і споплюження іміджу США як миротворця на всьому світовому просторі.

⁷⁰ Азарова В. В., Азарова Л. Є. Культурологічний та дипломатичний аспекти мови. *LIV Всеукраїнська науково-технічна конференція ВНТУ. Секція мовознавства*. Електронне наукове видання матеріалів конференції, м. Вінниця. 2025. URL : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-frtzip/all-frtzip-2025/paper/view/22768/18809>.

Іншим вектором негативного китайського впливу на Вашингтон є зростання його торговельних контактів із РФ на основі таких світових платформ, як ШОС і БРІКС, що посилює російську співпрацю з Індією і зменшує важіль впливу США у цьому регіоні⁷¹.

Виклики та перспективи відносин Індії зі США та країнами Quad. У межах здобуття переваги зростаючим російсько-індійським та російсько-китайським стосункам, колишній президент США Джо Байден запросив у вересні 2024 року прем'єр-міністра Нарендру Моді до Вашингтону. Під час відвідин також відбулася 4-а особиста та 6-та загалом зустріч на теренах платформи Quad, що є стратегічним діалогом держав Австралії, РІ, США та Японії з метою вирішення проблем безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні. Ці події та двобічна взаємодія з прем'єр-міністрами Японії і Австралії уможливили розширення стратегічних зв'язків між цими країнами та виявили їхню орієнтованість на дотримання верховенства закону в Індо-Тихоокеанському регіоні.

Варто зазначити, що вибори президента США у 2024 році спричинили значний резонанс у міжнародній спільноті. Прихід до влади Дональда Трампа разом з його командою – відомих своєю жорсткою позицією щодо Китаю, Росії та Пакистану – викликав занепокоєння у низки країн. Водночас, більшість призначених ним чиновників демонструють доброзичливе ставлення до Індії.

Нарендра Моді серед перших привітав Трампа з перемогою, висловлюючи готовність до поглиблення співпраці у таких ключових сферах, як технології, оборона, енергетика, космічна галузь тощо.

Індія з оптимізмом дивиться на потенційний другий термін Трампа, що зумовлено такими чинниками:

- стратегічною збіжністю інтересів обох держав;
- впливовою індійською діаспорою в США;
- особистою приязню між Моді та Трампом.

⁷¹ Клименко О. А. Китайсько-індійські відносини в контексті трансформаційних політико-економічних процесів сучасності... С. 99.

Незважаючи на можливі торговельні суперечки, Нью-Делі впевнена у своїй здатності знаходити ефективні рішення. Країна готова до конструктивного діалогу, спрямованого на зміцнення двосторонніх відносин у нових геополітичних реаліях.

2.4 Глобалізаційні механізми реалізації зовнішньо-політичних пріоритетів Індії за участю у міжнародних організаціях

Індія не просто зміцнює свої позиції на міжнародній арені – вона формує нові правила гри. Отримання постійного місця в Раді Безпеки ООН (за яке країна бореться у межах реформи цієї організації) не лише підвищить її статус, а й позиціонуватиме її як головного архітектора азійської безпеки та економічної інтеграції. На тлі суперництва Китаю та США, Індія використовує стратегію балансу, посилюючи власний вплив через мережу альянсів.

Уже 15 років Нью-Делі різко нарощує інвестиції в регіональні організації, перетворюючи їх на інструменти «м'якої сили», такі як:

1. SAARC – традиційна платформа для Південної Азії, але через конфлікти з Пакистаном Індія зміщує фокус на BIMSTEC (де Пакистану немає). Це дозволяє контролювати торгівлю в Бенгальській протоці та протистояти китайському впливу в М'янмі.

2. Співпраця Меконг–Ганг є не просто економічним проєктом, а шляхом до АСЕАН. Угода про вільну торгівлю (2010 р.) зробила Індію альтернативним ринком для В'єтнаму та Таїланду, які залежать від Китаю.

3. IORA – тут Індія конкурує з Китаєм за контроль над морськими шляхами. У 2022 році вона запустила Ініціативу безпеки в Індійському океані, щоб обмежити військову присутність Пекіна.

В умовах глобалізації амбіції Індії поширюються на Африку та Океанію, зокрема у межах таких інституцій, як:

- Форум Індія–Африка – це не просто саміти, а механізм кредитування (лінія \$10 млрд) та продажу зброї (наприклад, винищувачі Tejas для Єгипту);
- Саміти з Тихоокеанськими острівними державами – Індія пропонує їм альтернативу Китаю через програми кліматичного фінансування (у 2023 – \$1 млрд для Фіджі та Вануату);
- Технологічні форуми: засобами Digital Public Infrastructure Індія експортує власні ІТ-рішення (наприклад, систему Aadhaar) до країн Глобального Півдня.

Індія не чекає на зміни в ООН – вона вже будує паралельну систему впливу на основі:

- економічних хабів (BIMSTEC, ASEAN);
- військових альянсів (наприклад, Quad зі США, Японією та Австралією);
- технологічної експансії.

Зауважимо, що, завдяки своїй багатовекторній зовнішній політиці, у 2023 році Індія обійшла Китай за темпами зростання економіки (7.8% та 5.2%), що робить її привабливішою для інвестицій. Але її слабе місце – залежність від російської зброї (60% арсеналу), що ускладнює відносини із США.

Для розширення співпраці з незахідними державами Індія активно залучає такі формати, як ШОС та БРІКС, проте ефективність цих інструментів залишається суперечливою, оскільки у першій половині 2010-х років спільний фонд країн БРІКС, створений для фінансування інфраструктурних проєктів, зазнав серйозної кризи:

- обсяги інвестицій скоротилися у 8 разів;
- у 2015 році економіки ключових учасників (Росія, Бразилія, ПАР) перебували у стадії стагнації;
- Китай, який зазвичай демонстрував подвійне зростання ВВП, уперше з 1990-х років уповільнив темпи до мінімуму.

Ці фактори призвели до повної втрати довіри інвесторів⁷². 8 листопада 2015 року Goldman Sachs офіційно припинив роботу спеціалізованого фонду БРІКС, що стало символічним завершенням етапу надмірного оптимізму щодо цього об'єднання⁷³.

У 2023 році частка БРІКС у світовому ВВП (за ПКС) перевищила G7, але це переважно завдяки Китаю та Індії. Без реформ група ризикує залишитися лише символічним об'єднанням.

Хоча Індія розглядає БРІКС як платформу для стратегічного діалогу, деякі учасники (зокрема, росія) використовували його для обходу міжнародних санкцій. Наприклад, Москва намагалася залучати інвестиції через механізми групи для підтримки підсанкційних компаній (на кшталт Роснефті). Однак економічна криза 2015 року показала, що навіть політична солідарність не може компенсувати структурні слабкості альянсу.

На теперішній момент, попри минулі невдачі, РІ продовжує працювати в межах БРІКС, але з акцентом на:

- технологічну співпрацю (наприклад, Ініціатива BRICS Innovation Network);
- альтернативні фінансові механізми (Новий банк розвитку);
- координацію у сфері кібербезпеки.

Проте ефективність цих зусиль залишається під питанням, оскільки група досі не пододала ключову слабкість — відсутність спільної економічної стратегії.

Отже, БРІКС не став економічним локомотивом, як передбачалося, але залишається політичним інструментом для Індії в умовах багатопольярного світу. Його майбутнє залежатиме від здатності учасників трансформувати риторичку в конкретні результати.

⁷² Один з найбільших у світі Інвестбанків відмовився від фонду БРІКС. *NB. Бізнес*. 9 листопада 2015.

⁷³ Котенко Т. Країни БРІКС підписали декларацію щодо підтримки СОТ. *Главком*. 26 липня, 2018.

РІ намагається розбудовувати стосунки зі США, Австралією та Японією шляхом використання організаційного діалогу QUAD, що було започатковано в 2021 р. Він був створений для розв'язку проблем країн Індो-Тихоокеанського регіону, що виникли внаслідок глобалізаційних процесів, а саме: кліматичні зміни, пандемії, технологічний ринок комунікацій, питання кіберзахисту тощо). На порядку денному саміту обговорювалися такі важливі питання взаємодії учасників, як:

- покращення умов мореплавства у водах Індійського океану, Східного та Південно-Китайського морів та посилення його безпеки;
- підвищення безпеки логістичних каналів під час перевезення критично необхідних товарів;
- забезпечення рідкоземельними металами, що є ресурсом у високотехнологічній сфері;
- розбудова сфери інформаційних технологій, пріоритетного освоєння космічного простору;
- залучення усталених регіональних партнерів цих країн із метою вибудови механізмів сучасної економічної безпеки з АСЕАН, АТЕС та ін.;
- формування стратегії політичної світобудови на основі верховенства міжнародного права.

Нарендра Моді наголосив на глобальній миротворчій ролі QUAD, яка має функціонувати з метою популяризації «спільних цінностей і сприяння безпечному, стабільному й процвітаючому Індо-Тихоокеанському регіону»⁷⁴.

Зрозуміло, що такі дії Нью-Делі (в умовах слабкорозвинених стосунків зі США, проте щільної співпраці з Китаєм та РФ у межах ШОС) можуть розглядатися як бажання зміни або модернізації їх постійного принципу автономності та отримання статусу провідної регіональної сили. Така співпраця дозволить стримувати постійно зростаючу загрозу з боку занадто агресивних

⁷⁴ Війна в Україні: позиція та інтереси зовнішніх гравців. Індія. Проект. Український інститут майбутнього. 13.05.2022. URL: <https://uifuture.org/publications/vijna-v-ukrayini-pozycziya-ta-interesy-zovnishnih-gravcziv-indiya>

Пакистану та Китаю шляхом розбудови співробітництва у сфері військових технологій засобами країн QUAD.

Російська агресія проти України здійснила значний негативний вплив на світовий безпековий ландшафт. Зокрема, посилення військового співробітництва між Японією та Австралією (шляхом укладення угоди Reciprocal Access Agreement, RAA) та створення альянсу AUKUS змушують Індію адаптувати свою стратегію безпеки до нових реалій Азійсько-Тихоокеанського регіону. Разом із тим, ці зміни можуть посилити залежність Індії від російських поставок озброєнь, особливо на тлі фінансових труднощів, які ускладнюють їх оплату. Крім того, демократичні країни тиснуть на Індію, щоб вона приєдналася до санкцій проти РФ, що створює додаткові дипломатичні складнощі.

Як це не прикро усвідомлювати, але російсько-українська війна дає Індії певні переваги. Країни QUAD (США, Японія, Австралія, Індія), які прагнуть протистояти Китаю, вимушені ігнорувати «м'яку» позицію Делі щодо РФ, включно з відмовою засуджувати її дії в ООН. Натомість вони намагаються залучити Індію до демократичного блоку, що підтверджує, наприклад, рішення Японії інвестувати \$42 млрд у індійську економіку протягом наступних п'яти років.

Водночас Китай також активізував спроби зближення з Індією, запросивши її на саміт БРІКС-2022, пропонуючи діалог цивілізацій та розвиток торговельно-інвестиційного партнерства.

Для Заходу РФ залишається ключовим демократичним союзником у протистоянні з Китаєм. Однак її статус у ліберальному світі залишається нестабільним через:

- невизначену позицію щодо війни Росії в Україні;
- потенційні загрози територіальній цілісності з боку КНР та інших сусідніх держав.

Якщо Індія не визначить чіткішу стратегію, вона може втратити довіру демократичних партнерів, що послабить її позиції в регіоні.

Разом із тим, РІ активно застосовує стратегію багатопольного лідерства у своїй зовнішній політиці. Її мета – стати світовим посередником між Заходом і Глобальним Півднем, використовуючи як історичні зв'язки, так і сучасні інструменти геополітики.

РОЗДІЛ 3

БАЗОВІ ПРІОРИТЕТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІНДІЇ

ЩОДО УКРАЇНИ: РОЗВИТОК, ПРОБЛЕМИ

ТА НЕВИКОРИСТАНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

3.1 Цивілізаційні виміри у зовнішній політиці Індії щодо України в контексті її релігійно-філософської доктрини

Позиція Індії щодо війни рф є суто національно-орієнтованою, тобто на тлі того, що вона відкрито не підтримує Україну і не засуджує росію, вона вимагає дотримання територіальної цілісності інших країн та їх державного суверенітету.

Оскільки в попередньому розділі бакалаврської роботи було доведено чіткий економічний контекст у зовнішніх стосунках РІ з іншими країнами, то абсолютно зрозумілим є скуповування нею за безцінь у 2022 році російських нафти і газу, оскільки рф за рахунок західних і американських санкцій була змушена перейти на азійський ринок, що стало дуже вигідним для Індії.

На тлі нафтової російської голки індійсько-українські стосунки мають розбудовуватися на основах більшої системності. Ми мали розвинені відносини до війни у сфері освіти, проте, з початком повномасштабного вторгнення на теренах Індії навіть немає українського посла. З метою ефективної протидії російським наративам на індійське суспільство потрібна комплексна і раціональна кадрова політика в українському представництві у Нью-Делі.

Позитивні кроки у цьому напрямку було здійснено наприкінці 2022 року, коли Володимир Зеленський запропонував у телефонній розмові Нарендру Моді нашу формулу миру як чесний шлях для закінчення війни. Варто зазначити, що індійський прем'єр наголосив, що підтримує мирну ініціативу Києва, проте конкретної відповіді на пропозицію президента України не дав.

Не зважаючи, що у 2023 р. саме Індія головує у Групі 20, проте вона відмовилася позбутися там рф через свої геополітичні інтереси.

На саміті Групи 20 Індія не змогла затвердити спільне комюніке, оскільки росія та Китай висловили свою незгоду у підписанні засудження російської агресії проти України.

У своїх прагненнях миру Індія, як і, власне, мирний план КНДР, закликає рф і Україну припинити війну, оскільки вважає дипломатичний шлях єдиним вірним, що, зрозуміло, не влаштовує путіна.

Одним із напрямків формування продуктивного індійсько-українського діалогу може бути продовольча безпека. Оскільки Україна є потужним експортером різної с\г продукції, то звільнення Чорного моря від російського блокування завдяки зусиллям Індії (поряд із Туреччиною) уможливило б суттєве покращення її політичного іміджу та стало б базисом до вибудовування конструктивних відносин між країнами і створило б для Індії та її регіональних партнерів харчову безпеку.

Знаковим кроком на шляху до розвитку відносин між Індією та Україною був перший (з моменту набуття незалежності нашою країною) візит Нарендра Моді до нашої країни у серпні 2024 р. У межах цієї зустрічі було укладено угоду про співпрацю між Україною та Індією в медичній, аграрній, гуманітарній та культурній сферах. Крім того, було розроблено спільну заяву про побудову стратегічного партнерства між нашими країнами, торгівлі між нашими країнами та військово-технічну співпрацю.

Базові пріоритети індійської міжнародної політики визначаються цивілізаційним виміром сприйняття цієї країни у світовому просторі, що віддзеркалюють її давні традиції світової гармонії, дипломатичності, терпіння й мирного існування усіх країн як єдиного організму. Надзвичайної ваги такі постулати світового порядку набувають через багатовекторність інтересів світових держав. Їх висвітлено у стародавніх індуських книгах – Упанішадах, Ведах та ін.⁷⁵

Релігійні доктрини індуїзму та джайнізму слугували основами

⁷⁵ Rig Veda. A Metrically Restored Text with an Introduction and Notes: [original translation from Sanskrit with introduction and notes]. Harvard: Harvard university Press, 1994. 598 p.

цивілізаційних вимірів індійської миролюбної політики і формують вектор розвитку нації та її формат зовнішньо політичних відносин на території південно-азійського ареалу.

Зважаючи на специфіку розвитку країн регіону Південної Азії, можна стверджувати про центровий статус Індії, оскільки їй підпорядковується низка сусідніх країн, що об'єднуються навколо неї спільними регіональними задачами.

Таким чином, у Південно-азійському регіоні зараз будується вельми своєрідна модель регіоналізації, яка має доволі специфічний характер, позбавлений світових аналогів. Основна особливість такої моделі пояснюється географічним, економічним і культурним аспектами, її асиметричною структурою. Така модель висвітлює провідне положення Індії в регіоні та характер її унікальної в міжнародній регіоналістиці політики. Варто зауважити, що економічне відставання країн регіону в умовах вдалого позиціонування цивілізаційних постулатів дозволяє їх стимулювати та інтегрувати⁷⁶.

Під глибоким впливом цілої системи релігійно-філософських, етнічних та економічних принципів Індія змогла подолати складний шлях для визнання її регіональною домінантою і зараз перебуває на етапі формування мультицивілізаційної регіональної моделі, яка є масштабною та значущою.

На прикладі Індії світові держави отримали зразок цивілізаційних цінностей, що вбачають «єдність у різноманітті» як підґрунтя для національного розвитку, що уможливорює розв'язок як внутрішніх, так і зовнішніх проблем у політичній сфері.

3.2 Проблеми формування міжнародних відносин Індії та України

Початком розвитку відносин між державою Індія та Україною є визнання нею 26 грудня 1991 незалежності нашої країни. Це уможливило 17 січня 1992

⁷⁶ Борділовська О. А. Республіка Індія у пошуках власного шляху. К.: ІМВ, 2004.

встановити офіційні дипломатичні відносини, що були засвідчені нашим послом 13 лютого 1993, який урочисто передав керманичу Індії відповідні вірчі грамоти.

Цей період стосунки між державами почали розвиватися доволі стабільно: президент України Л. Кравчук у 1992 р., відвідавши РІ, підписав «Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Індія», що регламентував юридичні засади розбудови відносин. Наступного року відбувся зворотний візит президента Індії Ш. Даял Шарма, згодом Індію відвідували міністри закордонних справ та оборони України.

Проте, Індія не могла наприкінці 1990-х рр. не відреагувати негативно на домовленість щодо поставок Україною танків своєму споконвічно вороже налаштованому сусіду – Пакистану. До того, охолодження стосунків посилилося через засудження Україною індійських ядерних випробувань та долучення до спільних санкцій проти Індії. Політичні мотиви такого рішення нашої держави як без'ядерної на той момент країни були зрозумілими: керівництво мало бути солідарним з іншими прогресивними країнами, проте воно не було далекоглядним, як показують події нашого жахливого сьогодення. Навряд чи росія наважилася б на окупацію українських земель, знаючи про наявність у нас такого військового арсеналу. Хоча це питання дискусійне, з огляду на якість та застарілість радянської зброї, яка залишилася у спадок від СРСР Україні і потребувала постійних витрат на утримання з державного бюджету, що і так був мізерним, в умовах світової кризи 1998 р.

Разом із тим, за часів правління Л. Кучми у ХХІ столітті відносини почали дещо налагоджуватися, зокрема у 2002 р. відбулися візити президента України до Нью-Делі, а у 2003 р. – В. Литвина, який обіймав посаду голови ВРУ.

Наступним кроком у розбудові дипломатичних стосунків був візит до Києва президента РІ А. Калама у 2005 р., а через 7 років Індію відвідав тодішній Президент України В. Янукович.

Розглянемо, як росія впливала на охолодження стосунків між нами та РІ.

Першим сигналом такого процесу було незасудження Індією нападу РФ на Україну в 2022 р. (вона зайняла абсолютно нейтральну позицію індійського

невтручання у справи інших держав). Крім того, не зважаючи на те, що Бхарат закликала усіх до непорушності кордонів як засад світового порядку, вона утрималася під час голосування в 2014 р. за відповідну Резолюцію щодо територіальної цілісності нашої держави. До того ж, під впливом свого торгового партнера – рф – РІ щорічно, починаючи з 2016 р., не підтримувала резолюції, що засвідчували б територіальну цілісність України, зокрема щодо дотримання прав людини в Криму⁷⁷ та проблем мілітаризації республіки (2018–2020 рр.).

Заморожуванню відносин між Індією та Україною сприяв спільний візит до РІ путіна та аксьонова у 2014 р., завдяки якому було укладено меморандум про взаєморозуміння з утворенням Індійсько-кримського партнерства⁷⁸.

У 2020 р. на заваді розвитку стосунків з Індією стала пандемія коронавірусу, яка унеможливила запланований на запрошення Президента України В. Зеленського, візит індійського прем'єра Н. Моді до Києва. А подальше повномасштабне вторгнення рф в Україну перешкодило йому вдруге.

Не зважаючи на спроби на рівні міністра закордонних справ налагодити відносини з Індією, він так і не відвідав Україну, обмежившись телефонними розмовами аж до квітня 2020 р., коли відбулося 4 зустрічі з послами різних азійських країн, серед яких був і посол РІ.

Отже, домінантами індійської політики щодо України є нейтральність її ставлення до російської агресії та малоефективний заклик до дипломатичних шляхів вирішення конфлікту⁷⁹, до того ж, вона не поспішає скористатися можливістю долучитися до західних санкцій⁸⁰.

⁷⁷ Azarova V., Azarova A., Shyian A., Nikifrova L. Game-theoretic modeling of negotiations between Ukraine and Russia in a hybrid information war. Security management of the XXI century: national and geopolitical aspects. Issue 2: [collective monograph] / in edition I. Markina. Prague. Nemoros s.r.o. 2020. Czech Republic. P. 416–423. 471 p. URL : <http://ceur-ws.org/Vol-2805/>

⁷⁸ Республіка Індія: потуга, що зростає... С. 51.

⁷⁹ Азарова В. В. Базові детермінанти зовнішньої політики Індії в епоху глобалізації. *Сучасні виклики в умовах трансформації системи міжнародних відносин*. Київ, 17 квітня 2025 р. Київ: Київський столичний університет ім. Б. Грінченка, 2025. С.

⁸⁰ Azarova V., Azarova A., Shyian A., Nikifrova L. Game-theoretic modeling of negotiations between Ukraine and Russia in a hybrid information war. Security management of the XXI century: national and geopolitical aspects. Issue 2: [collective monograph] / in edition I. Markina. Prague. Nemoros. 2020. Czech Republic. P. 418. URL : <http://ceur-ws.org/Vol-2805/>

Серед позитивних зрушень в напрямку підтримки Індією України варто згадати надану нею гуманітарну допомогу з початку весни 2022 р., зокрема, одяг, ліки, намети багатоцільового використання і т. п.

Резюмуємо основні домінанти сучасної зовнішньої політики Індії:

- на базі тривалого досвіду індійсько-радянської дружби та партнерства сформувалося розуміння в ментальності індійців російського агресора як старого друга;
- антизахідні настрої у переважній більшості індійського суспільства, що на руку рф, яку вони, за звичкою, не звинувачують у агресії та порушенні прав людини тощо;
- ортодоксальні погляди на принципи міжнародних відносин із поширенням їх на власну геополітичну ситуацію;
- нестача інформації про Україну та перспективи її стратегічної цінності як індійського торгового партнера, який має курс на західний та американський способи життя, що є чужими та неприйнятними для РІ, як і для росії, що їх неминуче зближує, віддаляючи, водночас, Індію від нашої країни.

Разом із тим, невтручання Індії у військові дії на теренах нашої держави пояснюються, на думку автора бакалаврської роботи, більше аспектом її гуманного світорозуміння, ніж зневагою до проблем України і упередженням через попередню недалекоглядну поведінку України щодо неї з кінця 20 ст. або поблажливим ставленням до агресії росії як важливого для них торгового партнера. До того ж, не варто забувати, що повне приєднання до західних санкцій проти рф взагалі не відповідає загальним принципам міжнародної політики Індії. У такому разі, власне, раціональніше не ображатися на відсутність підтримки з боку Індії в цьому питанні, а шукати свою вигоду від співпраці з нею, зокрема, акцентуватися на спільному захисті міжнародної світобудови за прозорими, зрозумілими і непорушними правилами, ігноруючи ідеологічні розбіжності, політичні конфлікти і зростаючу гонку озброєнь.

Варто зауважити, що пролонгування військової агресії рф в Україні послаблює вплив союзників Індії у США на країни Азії, а, отже, й зменшує

американську присутність в регіоні, яка, у свою чергу, підтримує безпекові інтереси Індії в аспекті протистояння Китаю.

Отже, більшість чинників, що визначають позицію Індії щодо повномасштабного вторгнення РФ, пов'язані переважно з політико-ідеологічними питаннями, особливостями міжнародної політики та внутрішнім сприйняттям індійцями зовнішнього світу.

Узагальнюючи вище описане, ставлення Індії до нападу Росії на Україну можна сформулювати таким чином:

- усі військові конфлікти мають вирішуватися виключно дипломатичним шляхом, зокрема російсько-український, без застосування будь-якої збройної сили;
- підґрунтям для формування міжнародних стосунків є принципи міжнародного права, що зумовлюють дотримання територіальної цілісності та суверенітету всіх держав, що є членами Організації об'єднаних націй;
- дотримання нейтралітету державою має бути основою її міжнародної політики, зокрема індійської.

Таким чином, виникає логічне питання, чи зможе Індія подолати власний конфлікт із Пакистаном, який набув загрозливих обертів наприкінці квітня і перетворився на відкриті військові дії у травні 2025 р., послуговуючись власними принципами, викладеними вище?

3.3 Невикористаний потенціал у стосунках між Республікою Індія та Україною

У березні 2025 р. у політичному житті Індії та її світових партнерів відбулася знаменна подія – 10-ий геополітичний форум Raisina Dialogue у Нью-Делі⁸¹. Він зібрав прем'єр-міністрів таких країн, як Нова Зеландія, РІ, України,

⁸¹ Красноштан І. «Kālachakra» або колесо часу: підсумки геополітичного форуму в Індії.

Норвегії, Нідерландів, Латвії, Словенії, директорку Національної розвідки США (Тулсі Габбард) та ін. високопосадовців для опрацювання глобальних проблем міжнародного світопорядку. Крім Андрія Сибіги, українська делегація була презентована представниками Міжнародного центру української перемоги тощо.

Складно переоцінити важливість такого політичного майданчику, оскільки:

- він є підґрунтям для висвітлення українських пріоритетів, спрямованих на дружні та продуктивні торгові і культурні стосунки між країнами та просування наших інтересів;

- було виявлено неабиякий інтерес до України, особливо з урахуванням того, що про нас говорили ми самі, а не поплюжили російські пропагандисти в Індії;

- для України особливо цінним є підтримати тепер контакт, що виник після візиту прем'єр-міністра Індії до Києва (серпень 2024 р.), та посилювати його усебічно;

- зважаючи на густонаселеність цієї країни та динамічність її економічного розвитку (сьогодні вона на 5-му місці, проте, очікується, що незабаром посяде 3-тє у світі), її вплив на міжнародній арені як країни Великої 20-ки та домінантної держави серед країн Глобального Півдня суттєво зростає, тому здобуття Україною її підтримки є стратегічною задачею для дипломатичного корпусу нашої держави.

Політика нейтралітету Індії, як вже зазначалося вище, ґрунтується на релігійно-філософських переконаннях та долучення її до Руху неприєднання, що зумовлює позаблоковий статус цієї держави. Це спрямовує її на пошук нових шляхів раціональних світових контактів, що відповідають її економічній, політичній та соціальній стратегії розвитку, як раніше це відбувалося з Радянським союзом, а зараз із рф, так із західними державами, серед яких може бути й Україна. Позитивним моментом на користь нашої держави є те, що

сьогодні, на тлі ганебного існування російської нафто-газової голки, слабшає індійська залежність від зброї рф через набирання обертів поставок від західних країн, таких, як Франція і США.

Не можна не зауважити при цьому, що Індія навіть хизується своєю нейтральністю як специфічним національним козирем, демонструючи обіймання прем'єр-міністром РІ по черзі то путіна, то нашого президента під час зустрічей. Разом із тим, користі для завершення війни така двобічна дружба на кшталт, і вашим, і нашим не дає ніякої. На думку авторки бакалаврської роботи, Індія не втратила б шанс набуті статусу світового миротворця, якби вірила у перспективність таких потуг, отже, Нарендра Моді чудово розуміє слабкість свого впливу на російську верхівку і можливість досягнути значного стримання кровожерливих апетитів російського ведмеда. Проте, індійським миротворцям, які могли б бути направлені до України, на думку голови комітету закордонних справ Парламенту РІ Шаші Тарур, належала б важлива роль посередників у поверненні більше, ніж 20 тисяч українських дітей, викрадених рф⁸².

Що стосується офіційної позиції РІ, то вона зацікавлена у прямому українсько-російському діалозі, як засвідчує Субраманьям Джайшанкар – міністр зовнішніх справ РІ, що збігається із позицією Трампа. Індійські політики заявляють, що в домовленостях між рф та нашою країною США тиснуть загалом на Україну, а не на рф, отже, конструктивним буде лише прямий діалог між ворогуючими сторонами. Зауважимо, що така точка зору вважається доволі прагматичною, не зважаючи на те, що у власному конфлікті з Пакистаном, світовий правопорядок знехтував справедливістю, поставивши агресора і жертву на одні терези. При цьому індійські посадовці визнають, що такий неприйнятний результат унеможливило довготривалий мир, що яскраво демонструється відкритим сьогодні з новою силою Кашмірським конфліктом, який стає особливо

⁸² Красноштан І. «Kālachakra» або колесо часу: підсумки геополітичного форуму в Індії. *Українська правда*. 04 квітня 2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/04/4/7505881/> (Дата звернення 01.05.2025 р.)

небезпечним, зважаючи на ядерний арсенал у військовому потенціалі цих двох країн.

Інтерес Індії до життя людей в Україні сьогодні є дуже високим, отже, інформаційний голод має бути закрито саме нашими політиками та культурним діячами, а не російськими пропагандстами-брехунами, особливо зважаючи на те, що РІ відкрита як до заслуховування думки перших, так і других водночас: достатньо згадати виступ на цій сесії лаврова та низки депутатів російської думи, які декламували викривлене російське бачення історії, сталий мир по-російськи та їх лицемірні «тривалі гарантії безпеки». Зрозуміло, що лише українські виступи, могли заглушити у словесних баталіях російські наративи і висвітлити нашу позицію.

Покоління сучасних індійських політиків нового століття, що не обтяжене ностальгічними контактами із СРСР, формує суттєво позитивніший імідж нашої країни на світовій арені і висловлює нам свої симпатії, усвідомлюючи глобальні зловісні наслідки рф-івської агресії для міжнародного правопорядку.

Багато представників індійської еліти вважає, що низку можливостей для конструктивного діалогу між нашими країнами після розпаду Радянського союзу було втрачено. Одним із таких епізодів є намір відкрити індійське представництво в Україні та запрошення Леоніду Кравчуку у 1992 р. першим відвідати Індію, до візиту Б. Єльцина. Натомість, тоді в Індії вважали, що Україна не сильно зацікавлена у співпраці з Індією.

Сьогодні ж, на думку представників індійської сторони, є достатні умови для розбудови нашого альянсу, що і було продемонстровано минулорічним візитом їхнього прем'єра до України напередодні дня Незалежності та відкриття генерального консульства України в Мумбаї. Ці події заклали правове підґрунтя для подальшого зростання системи політичних, економічних та культурних контактів між нашими державами, що є суттєво нерозвиненими, проте потенційно потужними.

Варто звернути увагу, що не лише Україна, але й ЄС зараз намагається досягнути домовленостей з Індією через скажені трампівські тарифи, потребу

незалежності від Китаю та його комплектуючих і матеріалів, а також збільшення санкційного тиску на РФ. Йдеться про 20-річні перемовини⁸³ щодо утворення зони вільної торгівлі між ЄС та Індією. Для цього делегація від ЄС на чолі з Урсулою фон дер Ляєн завітала до РІ у лютому 2025 р. і, нарешті, підписала цю потужну угоду.

Отже, комплексність світової системи та постійна взаємозалежність гравців на політичній арені зумовлюють якщо не прямий, то, принаймні, опосередкований вплив РІ на досягнення миру в Україні. Це, у свою чергу, стане одним із визначальних чинників формування нового світопорядку і тут внесок кожного члена міжнародної спільноти є важливим, особливо такого значимого партнера як Індія. Задача нашого дипломатичного та культурного корпусів просувати українське бачення світобудови на теренах захопленого російськими пропагандистами індійського інформаційного простору. Зрозуміло, що досягнення консенсусу між РІ та Україною в різних сферах буде рухатися на засадах спільної вигоди, як у політичному, так і економічному та культурно-освітньому просторах. Разом із тим, співпраця обох країн відбувається на тлі конкурування за знакове місце на політичному олімпі: для Індії – це, переважно, Південно-азійський регіон, а для України – європейський. Пошук РІ свого чільного місця у багатополлярному світі відбуватиметься з урахуванням загальної політичної картини всієї Європи, важливу роль в якій сьогодні відіграє саме наша країна.

⁸³ Красноштан І. «Kālachakra» або колесо часу: підсумки геополітичного форуму в Індії. *Українська правда*. 04 квітня 2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/04/4/7505881/> (Дата звернення 01.05.2025 р.)

ВИСНОВКИ

У сучасному світі Індія утвердилася як одна з провідних держав у сфері науково-технологічного розвитку, активно впроваджуючи інновації та беручи участь у формуванні глобального соціально-економічного порядку. При цьому країна зберігає унікальну ідентичність, яка ґрунтується на глибоких історичних і релігійних традиціях, що визначають її особливий шлях у міжнародних відносинах. Від країни, яка нещодавно вважалася частиною третього світу, Індія перетворилася на впливового гравця з динамічною політикою та потужним економічним потенціалом, що дозволило їй посісти помітне місце на світовій арені.

Економічний фактор залишається ключовим у зовнішній політиці Індії, оскільки саме швидке економічне зростання та модернізація національного господарства є найефективнішими інструментами для вирішення внутрішніх соціальних проблем.

У своїй міжнародній діяльності Індія зосереджує увагу на регіонах, які мають для неї стратегічне значення, зокрема на акваторії Індійського океану, де вона прагне зміцнити свої позиції.

Однією з найважливіших складових зовнішньої політики Індії є вирішення глибоких суперечностей у відносинах із Пакистаном, які зосереджені навколо кашмірського питання. Цей затяжний конфлікт істотно обмежує можливості Індії щодо розвитку зв'язків із культурно близькими державами Південно-Східної Азії, Афганістаном, Іраном та країнами Перської затоки, а також перешкоджає їй у повноцінному використанні потенціалу цих ринків.

Отже, пошук ефективних механізмів мирного врегулювання цього конфлікту стає одним із головних пріоритетів індійської дипломатії. Успіх у цій справі дозволить Індії не лише зміцнити свої лідерські позиції в регіоні, а й суттєво скоротити військові витрати, що відкриє нові можливості для економічного зростання. Крім того, це сприятиме розвитку туристичної галузі та

створенню спільних економічних проєктів як зі своїм споконвічним ворогом Пакистаном, так і з його мусульманськими союзниками.

Ще одним критично важливим напрямком зовнішньої політики Індії є протидія зростаючому впливу Китаю, як у світовому масштабі, так і особливо в азійському регіоні. На тлі постійної конфронтації з Пакистаном, відносини Індії з КНР останніми роками значно загострилися через посилену конкуренцію за регіональну гегемонію.

Особливу напругу викликають спроби Китаю розширити свою присутність у зонах, які Індія традиційно вважає сферою своїх стратегічних інтересів. Суперництво за вплив у регіоні перетворює китайсько-індійські відносини на один із найбільш складних і потенційно небезпечних вузлів сучасної міжнародної політики, що вимагає від РІ виваженої та послідовної зовнішньополітичної стратегії.

Таким чином, сучасна Індія постає як країна, яка успішно поєднує активну участь у глобальних процесах із захистом національних інтересів. Її зовнішня політика спрямована на досягнення економічного прогресу, стабілізацію регіональної ситуації та протистояння геополітичним амбіціям Китаю. Від того, наскільки ефективно вдасться реалізувати ці стратегічні цілі, залежатиме подальше зміцнення позицій Індії у світовій політиці та її роль у формуванні нового міжнародного порядку.

У своїй зовнішній політиці щодо Китайської Народної Республіки Індія має зосередитися на подоланні низки суттєвих геополітичних викликів у таких аспектах:

1. **Бутан як стратегічний союзник РІ**, який залишається її найнадійнішим регіональним партнером, подібно до самої Індії, не приєднався до китайської ініціативи (Один пояс – один шлях). Крім того, між Бутаном і КНР існують невирішені територіальні суперечки, що робить цю країну важливим елементом індійської системи безпеки.

2. **Стосунки з Мальдівами є дипломатичною перемогою Індії.** Індії вдалося досягти важливого тактичного успіху на Мальдівах, де до влади

прийшов політик, який демонструє проіндійську орієнтацію. Це дозволяє Делі зміцнити свій вплив у цьому стратегічно важливому регіоні Індійського океану.

3. Китайське проникнення до сусідніх держав. Пекін активно розвиває відносини з країнами, що межують з Індією – Бангладеш, Непалом, Шрі-Ланкою, а також з її основним геополітичним опонентом Пакистаном. Така китайська експансія створює серйозні виклики індійським інтересам у регіоні.

4. Ядерний фактор і економічна взаємозалежність. Індія та Китай володіють ядерною зброєю, що становить потенційну загрозу глобальній безпеці. Однак взаємна зацікавленість у економічній співпраці та наявність регулярного політичного діалогу перших осіб держав дозволяють уникати прямого військового зіткнення.

5. Альтернативні економічні ініціативи. Для протидії китайському «шовковому шляху» та зменшення геополітичного тиску з боку КНР, Індія активно розвиває власні регіональні проєкти:

- Асоціацію регіонального співробітництва Південної Азії (SAARC);
- Транспортний коридор «Північ-Південь»;
- Програму «Шлях спецій»;
- Стратегію «Погляд на Схід».

Проте, обмежені фінансові можливості Індії, а також наявність суперечностей з іншими країнами регіону спричиняють вибір місцевих урядів на користь китайських пропозицій, що значно ускладнює реалізацію індійських геоекономічних планів.

Ці фактори формують складний комплекс зовнішньо-політичних завдань Індії у її відносинах з Китаєм, вимагаючи від Делі виваженої та багатовекторної стратегії.

Важливим напрямком зовнішньополітичного курсу Індії є нейтральна позиція щодо російсько-українського конфлікту. Делі свідомо уникає різкої критики дій рф, прагнучи:

- по-перше, зберегти конструктивні відносини з московою;

– по-друге, країни QUAD, які прагнуть протистояти Китаю, вимушені ігнорувати «м'яку» позицію Делі щодо РФ, включно з відмовою засуджувати її дії в ООН, намагаються залучити Індію до демократичного блоку прямих інвестицій в індійську економіку.

Така політика пояснюється бажанням запобігти надмірному зближенню Росії з Китаєм, оскільки Пекін активно використовує партнерство з РФ для послаблення позицій США – свого головного геополітичного конкурента.

Особливу стурбованість Індії викликає посилення російсько-пакистанських зв'язків, що може призвести до формування потенційно небезпечного альянсу Китай – Росія – Пакистан. Такий розвиток подій суттєво змінив би регіональний баланс сил і потребував би корекції індійської зовнішньополітичної стратегії.

У відносинах із безпосередніми сусідами Індія дотримується диференційованого підходу:

- із Бангладеш, Мальдівами та Бутаном підтримуються тісні дружні відносини, що базуються на взаємній довірі та спільних інтересах;
- союз із Бутаном має особливе стратегічне значення, оскільки ця країна є ключовим буфером між Індією та Китаєм;
- відносини зі Шрі-Ланкою, М'янмою та Непалом мають більш нейтральний характер. Ці країни проводять гнучку політику балансування, намагаючись одночасно підтримувати вигідну співпрацю з Індією, розвивати економічні зв'язки з Китаєм, максимізувати власні вигоди від конкуренції регіональних гігантів. Така «політика двох стільців» сусідніх держав створює певні виклики для індійської дипломатії, змушуючи Делі постійно коригувати свої підходи до регіонального співробітництва. Особливу увагу Індія приділяє проєктам економічної інтеграції, які мають не лише комерційне, а й стратегічне значення для зміцнення її позицій у Південній Азії.

Як зазначалося вище, у своїй міжнародній політиці щодо російсько-української війни Індія дотримується нейтральної позиції. Водночас, Нью-Делі:

- чітко заявляє про необхідність припинення війни шляхом переговорів;

- утримується від прямої підтримки дій рф;
- не приєднується до міжнародних санкцій проти росії.

Серед пояснюючих чинників цієї позиції Індії може бути ціла низка факторів, а саме:

- стратегічні економічні зв'язки з рф, особливо в енергетичній та військовій сферах (закупівля в росії дешевих нафти і газу, зброї, яка необхідна для подолання гарячого конфлікту з Пакистаном, передусім);
- багатонаціональний характер індійського суспільства, яке має чіткі миролюбні релігійні настанови;
- потреба враховувати різні етнічні інтереси суспільства.

Важливо підкреслити, що індійський нейтралітет не слід інтерпретувати як підтримку російської агресивної політики проти України. Навпаки, у поточних геополітичних умовах існує значний потенціал для розвитку українсько-індійських відносин, що може принести взаємну вигоду:

1) для України та її союзників:

- посилення позицій у протистоянні з рф;
- створення додаткового важеля тиску на агресора;
- розширення міжнародної підтримки.

2) для Індії:

- формування контрбалансу китайському впливу в Азії;
- зміцнення позицій у глобальній політиці;
- отримання доступу до нових ринків та технологій.

Особливе значення має потенційне отримання Індією постійного місця в Раді Безпеки ООН, оскільки воно забезпечує для неї можливості перетворення на ключового учасника азійських інтеграційних процесів; зміцнення її ролі як регіонального лідера; отримання додаткових інструментів впливу на міжнародній арені.

Таким чином, розвиток українсько-індійського співробітництва відкриває перспективи для створення нової геополітичної рівноваги, що обмежуватиме вплив як рф, так і КНР у глобальному вимірі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон Морлі-Мінто. 1909. URL : <https://www.gov.in> (дата звернення: 13.04.25).
2. Пакт у Лакхнау. 1916. URL : <https://www.gov.in> (дата звернення: 13.05.23).
3. The Military Balance 2022. URL : <https://www.mil.gov.in> (дата звернення: 13.04.25).
4. Indian Council for Cultural Relations (ICCR). Official site: <https://www.iccr.gov.in> (дата звернення: 13.04.25).
5. SAARC: Area of Cooperation. Офіційний сайт. URL : <http://www.saarces.org/areaofcooperation/detail> (дата звернення: 13.04.25).
6. Один з найбільших у світі Інвестбанків відмовився від фонду БРІКС. *NB. Бізнес*. 9 листопада 2015.
7. Красноштан І. «Kālachakra» або колесо часу: підсумки геополітичного форуму в Індії. *Українська правда*. 04 квітня 2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/04/4/7505881/> (Дата звернення 01.05.2025 р.)
8. Afghanistan Favors India and Denigrates Pakistan. *New York times*. 2011. October 4.
9. Singh Visits Bhutan to Show India Backs Its Democratic Changes. Архів оригіналу за 21 жовтня 2022. URL : <https://www.gov.in> (дата звернення: 13.05.23).
10. Азарова В. В. Аналіз американської стратегії співпраці країн над спільними світовими викликами в контексті обґрунтування українських пріоритетів щодо їх подолання. *Регіональна ЛІІ Науково-технічна конференція Інституту Конфуція*. Електронне наукове видання матеріалів конференції, м. Вінниця. 2023. URL : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-inkonf/all-inkonf-2023/paper/view/17221/14330>

11. Азарова В. В. Аналіз стратегії національної безпеки США як орієнтира у формуванні післявоєнної української державної політики. *Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція студентів, аспірантів та молодих науковців «Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи»*. Електронне наукове видання матеріалів конференції, м. Вінниця. 2023. URL :<https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2023/paper/viewFile/16846/14050>.
12. Азарова В. Базові детермінанти зовнішньої політики Індії в епоху глобалізації. Тези *Всеукраїнської наукової онлайн-конференції «Сучасні виклики в умовах трансформації системи міжнародних відносин»*. Київ. 17 квітня 2025 року.
13. Азарова В. В., Азарова Л. Є. Культурологічний та дипломатичний аспекти мови. *LIV Всеукраїнська науково-технічна конференція факультету інформаційних електронних систем*. Електронне наукове видання матеріалів конференції, м. Вінниця. 2025. URL : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-frtzp/all-frtzp-2025/paper/view/22768/18809>
11. Бейдик О. О. Індія – гігант на півдні Азії (подорож Індостаном). *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2011. № 27. С.
12. Білецький О. Давня Індія та її література. *Голоси Стародав. Індії: Антологія давньоіндій. літ-ри*. К., 1982.
13. Борділовська О. А. Відносини республіки Індія з Європейським союзом. *Політичні проблеми міжнародних відносин*. 2009. Вип. 84 (Частина II). 2009. С. 15–24.
14. Борділовська О. А. Республіка Індія у пошуках власного шляху. К.: ІМВ, 2004.
15. Війна в Україні: позиція та інтереси зовнішніх гравців. Індія. Проект. Український інститут майбутнього. 13.05.2022. URL: <https://uifuture.org/publications/vijna-v-ukrayini-pozycziya-ta-interesy-zovnishnih-gravcziv-indiya> (дата звернення: 13.04.25).

16. Головченко В. І., Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки. Київ. «Либідь». 2010. 520 с.
17. Горобець І. Відносини США та Індії: історія і сучасність . Американська історія та політика. 2017. № 3. С. 72 – 84.
18. Грещук Г. Збараський поліглот – посол у Пакистані. *Свобода*. 2006. 12 квітня.
19. Гусаков В. В. Індійський вектор політики Греко-Бактрійського царства в контексті проблемних питань його загальної хронології. *Сходознавство*. 2009. №47. С. 3–17.
20. Зайченко О. Індійська Шевченкіана. *Культура і життя*. 2019. № 3.
21. Ігнат'єв П. Зовнішньополітичні доктрини Індії: уроки для України. *Україна дипломатична*. К., 2008. Вип. 9.
22. Ігнат'єв П. М. Індійсько-пакистанське суперництво за вплив у Афганістані. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 103(2). С. 23 – 25. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_103%282%29__6 (дата звернення: 13.04.25).
23. Ігнат'єв П. М. Індія на шляху до лідерства у Південній Азії. Чернівці : «Книги – XXI», 2006. 504 с.
24. Ігнат'єв П. М. Індія та Японія: від байдужості до стратегічного партнерства. *Політичні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 99. Частина 2. С. 24 – 33.
25. Ігнат'єв П. М. Стратегічне партнерство Індії та держави Ізраїль. *Політичні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 101. Ч. 1. С. 21 – 30.
26. Клименко О. А. Китайсько-індійські відносини в контексті трансформаційних політико-економічних процесів сучасності. *Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світосистеми: збірник наукових праць* / від. наук. ред. О.І. Лукаш. К., 2016. 272 с. С. 81–103.

27. Клименко О. А. Ключові передумови політичних процесів в Індії. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59301/10-Klymenko.pdf?sequence=1> (дата звернення 05.05.2025).
28. Кобзаренко А. М. Індійсько-пакистанська війна 1965. Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: «Знання України», 2004. Т.1 760 с.
29. Криворучко О. В. Акт про незалежність Індії 1947 року (історико-правовий аспект). 1997. Харків.
30. Кучеря Л. А. Публікації співробітників Інституту сходознавства ім. А. Кримського в журналі «Східний світ». *Східний світ*. 2008. № 3. С. 203–223.
31. Лукаш О. І. Єдність у різноманітності» як головна особливість розвитку індійської цивілізації. *Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження, потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки)*: Збірник наукових праць НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» / редкол. В. О. Швед, О. І. Лукаш, Н. Д. Городня та ін. К., 2015. С. 51 – 60.
32. Лукаш О. І. Індія і регіон Південної Азії: «єдність у різноманітності». *III Всеукраїнська конференція індологів*. 30 січня 2013 р.
33. Лукаш О. І., Поліха І. З. Некласична складова АТР. Південна Азія: нові реалії і перспективи регіонального співробітництва. *Політика і час*. 1996. № 4. С. 28 – 34.
34. Лукаш О. Українсько-індійські відносини. *Україна дипломатична*. К., 2003. Вип. 3.
35. Мателешко Ю. П. *Теорія міжнародних відносин: навчальний посібник* (українська). Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. С. 8.
36. Олійник О. М. Дипломатія стратегічного партнерства як інструмент реалізації геополітичних інтересів Китаю. *Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження: потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки)*: Збірник наукових статей/ДУ «Інститут всесвітньої

- історії НАН України»; Ред. кол.: Швед В. О., Лукаш О. І., Городня Н. Д. та ін. К. : Наукова думка, 2015. С.70.
37. Республіка Індія: потуга, що зростає. Перспективи розвитку українськоіндійських відносин : аналіт. доп. / [О. Александров, Н. Гавриленко, А. Гриценко, О. Давимука, М. Замікула, В. Орлик та ін.]; наук. ред. М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2022. 88 с. URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/ad-india-07-07-2022-gotove.pdf>
 38. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу.: Підручник. Київ: «Либідь». 2002. 736 с.
 39. Фурніка В. Індійська Шевченкіана. *Дніпро*. 2022. № 3.
 40. Чувпило О. О. Індія на шляху до незалежності. Х., 2021.
 41. Azarova V., Azarova A., Shyian A., Nikifrova L. Game-theoretic modeling of negotiations between Ukraine and Russia in a hybrid information war. Security management of the XXI century: national and geopolitical aspects. Issue 2: [collective monograph] / in edition I.Markina. Prague. Nemoros s.r.o. 2020. Czech Republic. P. 416–423. 471 p. URL : <http://ceur-ws.org/Vol-2805/>
 42. Bansh H. Nepal Distancing itself from India. *Observer Research Foundation*. 2019. Available at: <<https://www.orfonline.org/expert-speak/nepal-distancing-itself-from-india-56612/>>.
 43. Baxter Craig, Malik Yogendra, Kennedy Charles, Oberst Robert. Government and politics in South Asia. London: Westview press, 2022.
 44. Brass Paul. The production of Hindu-Muslim violence in contemporary India. Seattle: University of Washington press, 2003.
 45. Breman Jan, Shah Ghanshyam. Gujarat, Cradle and Harbinger of Identity Politics: India's Injurious Frame of Communa. Tulika Books. June 7, 2022. 392 p.
 46. Chellaney Brahma. China's global hybrid war. *Project Syndicate. The world's opinion page*. 8.12.2021.
 47. Cookson Forrest, Alam Shamsul. Towards greater South Asian sub-regional economic cooperation. New York: The University press limited, 2002.

48. David van Praagh. The greater game. India's race with destiny and China. - Quebec: McGill-Queen's university press, 2003.
49. Dixit J. N. India's foreign policy and its neighbors. New Delhi: Gyan publishers house, 2021.
50. Doroshko M. S., But S. A. China-India's conflict of interest in the region of South Asia. *Actual problems of international relations*. 2020. Issue 142. P. 4 – 14.
51. Ganguly Sumit. India as an emerging power. New York: Frank Cass publishers, 2002.
52. Haider S. F. INSTC vs. BRI: The India-China Competition Over the Port of Chabahar and Infrastructure in Asia. *China Brief*. Vol. 19. No 21. 2019. Available at: <<https://jamestown.org/program/instc-vs-bri-the-india-china-competition-over-the-port-of-chabahar-and-infrastructure-in-asia/>>.
53. Ignatiev P. M. Taiwan as an economic miracle. *Actual problems of international relations*. 2021. Issue 149. C. 4–14.
54. Khator Renu. Environment, development and politics in India. Washington; University press of America, 2021.
55. Kinsley David. Hinduism: a cultural perspective. New Jersey: Prentice hall, 1993.
56. Krishna Reddy. Health and family welfare: Public policy and people's participation in India. Kanishka publishers distributors. January 1, 2000.
57. Krishna Reddy. Population and society in India. New Delhi: Kanishka publishers, 1998.
58. Kusha Anand. Teaching India – Pakistan Relations. London : UCL Press. 2023. 189 p.
59. Najam Adil. Environment, development and human security. Perspectives from South Asia. Washington: University press of America, 2023.
60. Nayar Baldev Raj, Paul T.V. India in the New World order: searching for major-power status. Cambridge: Cambridge university press, 2003.
61. Rayne R. The Life and Death of Mahatma Gandhi. New York, 1994. P. 41.
62. Shah Ghanshyam. Caste and Democratic Politics in India. Kindle Edition. Permanent Black. September 5, 2018. 422 p.

63. Shurman-Smith Pamela. India: Globalization and change. Oxford: Oxford university press, 2023.
64. Singh Visits Bhutan to Show India Backs Its Democratic Changes. Архів оригіналу за 21 жовтня 2022.
65. Sudhir Jacob George. Intra and Inter-state conflicts in South Asia. New Delhi: South Asian publishers, 2004.
66. Talbot Ian. India and Pakistan: Inventing the nation. Oxford: Oxford university press, 2000.
67. Tashi Choden. Indo-Bhutan Relations Recent Trends. Архів оригіналу за 1 серпня 2021.
68. Thapar R. Asoka and the Decline of the Mauryas. Oxford, 1961. 154 p.
69. Varshney Ashutosh. Ethnic conflict and civil life: Hindus and Muslims in India. New Haven: Yale university press, 2022.